

H. 974-975 (M. 1567-1568) Malî Yılına âit bir Osmanlı Bütçesi

Prof. Ömer Lûtfi BARKAN

29 Şaban 974 tarihine rastlıyan Nevruz günü ile 11 Ramazan 975 Nevruz'ı arasındaki (11 Mart 1567 - 10 Mart 1568) malî yıla ait olan bu bütçe cetveli, şimdiye kadar neşretmiş olduklarımızdan^[1] farklı olarak, resmî devlet daireleri arşivlerinden değil, hususî şahıslara ait bir «Mecmu'a» dan nakledilmiş olacaktır.

İstanbul'da Âtîf Efendi Kütüphanesinde 1734 numarada kayıtlı bulunan 22,5 × 14 boylarındaki 287 varaklık bir mecmuanın 262b - 278a yaprakları arasında 32 sayfalık bir kısım işgal eden bu bütçe cetveli, türlü yönlerden kıymetli malûmatı ihtiva eden ve ay-niyetinden şüphe caiz olmayan bir vesikadır.

Gerçekten bütün deliller, bu bütçe cetvelinin vaktiyle merkez-deki maliye bürolarının mühim mevkilerinde bulunmuş olan bir zat tarafından resmî kaynaklardan kopya edilmiş olduğunu isbat edecek mahiyettedir :

Metnin anlaşılması için yer yer derkenarlar şeklinde ilâve edilmiş olan mütalâalar tamamiyle *vâkıfâne* olduğu gibi; aynı sene içinde *maliye idaresinin merkez bürolarının teşkilât ve kadroları ile büro şeflerinin memuriyet hayatı ve şahsiyetleri* hakkında yazılmış olan ve tarafımızdan bütçe cetvelinin sonunda aynen neşredilmiş

[1] İktisat Fakültesi Mecmuası, cild XV, 1955 : «Osmanlı İmparatorluğu bütçelerine ait notlar», «H. 933 - 934 tarihli bir Osmanlı Bütçesi»; cilt XVII, «H. 1079 - 1080 tarihli bir Osmanlı bütçesi»; cilt XIX, «H. 954 - 955 tarihli bir Osmanlı bütçesi».

bulunan «notlar» daki malûmat da, cetveli bize nakledenlerin bu hususta tamamiyle *salâhiyetli* olduklarından şüphe bırakmamaktadır.

Bu suretle, salâhiyetli kimseler tarafından «tâlimî» maksatlarla ilâve edilen derkenar ve notlarla âdetâ «îzahlı» bir şekil almış olan bütçe cetvelimiz, *türlü fasıllarındaki tertip hususiyetleri ile de* dikkati çekmekte ve bu suretle Osmanlı bütçeleriyle devlet maliyesinin sistemli bir îzahına bizi götürecektir. Çeşitli malzemenin toplanması maksadıyla yapmakta olduğumuz çalışmalar bakımından büyük bir ehemmiyet arz etmektedir.

* * *

Tetkik mevzuumuz bütçe cetveli, *âit olduğu devir ve hattâ yıl bakımından* da hususî bir alâka mevzuu olmaya lâyıktır :

Bütçe cetvelinin ait olduğu malî yıl, kamerî - hicrî 974 senesinin Şaban'ı sonundan başlamakta ve bu sebeple bu yıldan sadece Ramazan, Şevval, Zilka'de ve Zilhicce aylarını ihtiva etmektedir. Halbuki, bu yıl içinde daha evvel *Osmanlı tarihi bakımından mühim bazı hâdiseler* cereyan etmiş ve bu hâdiselerden bazıları tetkik mevzuumuz bütçe cetveline de aksetmiş bulunmaktadır.

Gerçekten, 974 yılı başında ordu ile birlikte Szigetvar kal'ası muhasarasında bulunan Sultan Süleyman, Safer ayının 20/21. gecesini (6/7 Eylül 1566) ölmüştür. Orduda her hangi bir karışıklığa meydan vermemek için bu hâdiseyi uzunca bir müddet saklamağa muvaffak olan Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa, o sırada Kütahya valisi bulunan şehzâde Selim'i vaktinde haberdar etmiş ve şehzâde de 15 Rebi'ul-evvel'de (30 Eylülde) İstanbul'a gelerek mûtâd merasimle tahta cülûs edebilmiştir.

Bu suretle tahta cülûsu müteakip, Kütahya'dan maiyyetinde getirdiği bir miktar askerle İstanbul'dan acele hareket eden yeni padişah, babasının cenazesini birlikte avdet etmekte olan orduya Belgrad'da katılmıştır.

Bu karşılaşma sırasında yeniçeriler, *Padişahla birlikte Kütahya'dan gelmiş olan Anadolu askerine düşmanlık göstermek ve onların derhal geldikleri yere iadesini istemek* cür'etini göstermişler ve ayrıca kendilerine dağıtılmış olan ikişer bin akçelik *cülûs bahşisi* ile «terakki» nâmı altında maaşlarına yapılan zamlarla kanaat et-

miyerek, bahşışın üç bin akçeye iblâğını ve ayrıca da biner akçelik «sefer in'âmı» ödenmesini ısrarla istemişlerdir^[2].

Bu istekler, Padişahın ordu ile birlikte İstanbul'a dönmesini müteakıp açık bir isyan şeklini almış, yeniçeriler kendilerine nasihat etmek isteyen vezirlere tecavüz etmiş ve istedikleri va'di almadan Padişah'ın saraya girmesine müsaade edilmemiştir.

974 yılının ilk yarısında, fakat tetkik mevzuumuz bütçe cetvelinin ait olduğu malî yıldan evvel vukubulmuş olmakla beraber bu hâdiseler, dolayısıyla, bütçe cetvelimize de muhtelif şekillerde aksetmiştir :

1) Bütçe cetvelinin masraflar faslının *mevâcib* bölümünde (A, b) görüleceği veçhile; Padişahla Kütahya'dan beraber gelen ve *yeniçeriler tarafından padişah'ın muhitinden uzaklaştırılması istenilen Anadolu askeri*'nin mevcudu 4 956 yı bulmakta idi ve her halde uyandırdıkları şiddetli hoşnutsuzluk yüzünden, malî yıl içinde bu askerlerin 2 305 neferinin ve bu neferlerin maaşlarının tutarı olan 5 613 510 akçelik bir masrafın azaldığı ve bu azalmanın müteakip aylar zarfında da devam edeceği bütçe cetvelimizde tesbit edilmiş bulunmaktadır^[3].

[2] «Ve cülûs-ı hümayûn in'âmı çıktı :

Bölük halkına biner akçe ve yeniçeri'ye ikişer bin akçe verildi. «*Kanunumuz üçer bindir, bin akçe dahi sefer in'âmı mukarrerdir*» deyu nizâ' eylediler. «*Hazîne tamam getirilmedi, yine bâkilerimiz geridedir*», dediler.

Ve *Yeniçeri'ye* 12 300 nefer hesabı üzere üçerli'si beşerlu ola ve beşerli'si sekizerlü ola, ve sekizerlü'sü dokuzarlu ola. Ve *Altı Bölük* 5 885 nefer hesap olundu.

Ve Ebnâ-i Sipahiyân'a ve Silâhdaran'a beşer akçe *terakkî* ve 'Ulûfeciyan-ı Yemin ve Yesâr'a üçer akçe *terakkî* ve Gurebâ-i Yemin ve Yesâr'a dörder akçe *terakkî* ve Istabl-ı 'Âmire'ye ve Matbah-ı 'Âmire halkına ve Cebeciyan'a ve Topçiyân'a biner akçe *terakkî* ve cemâ'at-ı Ehl-i Hıref'e birer akçe *terakkî* *beşer yüz akçe in'âm*. Ve seyis şâkirdlerine 250 akçe *in'âm*.

Ve «alabilen aldı almıyanlar İstanbul'a kaldı» deyüb beşinci gün göçülüb mahmiye-i İstanbul'a teveccüh olundu.»

Selânikî Mustafa tarihi, matbu cilt, s. 68.

[3] Bütçe cetveline âit 18 ve 23 numaralı taban notlarına bakınız.

Ekserisi Padişah'ın şehzadelîği sırasında kardeşi Bayezid'e karşı harp etmek üzere halktan toplanmış olan bu askerler, yeniçerilerden başka timarlı sipahilerin de husumetini celbetmişti. Tehlikeli zamanlarda şehzâde Selim'in maiyyetinde türlü fedakârlıklara katlanmış olan bu maiyyet halkı da kendi-

2) Yeni Padişah'ın tahta çıkması münasebetiyle dağıtılmak mecburiyetinde kalınan bahşişlerin büyük yükü, ihtimal münhasıran padişahın iç - hazinesi tarafından karşılanmış olduğu için ve bir evvelki malî yıla ait bulunmaları dolayısıyla, bütçemize aksetmemiştir. Fakat, 25 numaralı taban notunda görüleceği üzere, cülûs münasebetiyle «terakkî» nâmı altında 'ulûfelere yapılan zamların devlet bütçesine tahmîl etmiş olduğu senelik yükün miktarının 29 447 032 akçeyi bulduğu hesabedilmiştir.

---

lerine revâ görülen muameleleri haksız bularak mukabil hareketlere geçmiş olduklarından, devletin gailisinin büyümesine sebep olmuşlardı.

Bu gibi vaziyetlerde tahta geçen şehzâdenin maiyyet halkından ancak 350 kişiye yer verilmesi *kanun* iken, bu defa şehzâdeler muharebesinde yoldaşlık ettikleri için mevki ve terakkîye hak iddia edenlerin 8 bini bulmasından şikâyet eden Selânikî Mustafa, tarihinde 974 Recebinin sonlarına doğru (yani bütçe yılı başlamadan evvel) bunlardan 1 500 kadarının *ulûfeleri hazîneye kalmak üzere*, yeni yaptırılan vilâyet «tahrir» leri sonunda zuhur edecek gelir fazlalarından, kendilerine timar verilmesine karar çıktığını kaydetmekte ve ancak bu suretle «ihtilâl-i âleme sebep olan şom tâife-i denîyye'nin zât-i denâet sıfatlarından bir miktar halâsa mecâl müyesser oldu» demektedir (s. 77).

I

BÜTÇENİN VÂRİDAT FASLININ TETKİKİ

Saltanat makamında vuku'a gelen değişikliğin sebep olduğu büyük malî külfetlere rağmen, tetkik mevzuumuz 974 - 975 malî yılı bütçesinin vâridat kısmında, *bir evvelki sene muhasebesi bakıyyesi olarak 119 509 235 akçe mevcuttur* ve hazine mevcudu olarak devralınan bu miktar, devletin o seneki varidatının yekûnu olarak kaydedilmiş olan 226 203 058 akçeye^[4] yakın denilebilecek bir büyüklüktedir. Bu paraya, altının hazineye alınırken elli dokuza hesap edilip, verilirken altmış akçeye tutulmasından ileri gelen ve «tefâvüt-i hasene» tâbir edilen bir kârın senelik geliri olan 2 831 858 akçe de ilâve edilecek olursa, 974 - 975 malî yılı içinde hazine mevcudunun 348 544 151 akçeyi bulduğu görülmektedir.

Bir evvelki malî yılın bakıyyesi ile «tefâvüt-i hasene» tâbir edilen altın para kârı bir tarafa bırakılacak olursa, geriye kalan 226 203 055 akçelik senelik îradın bütçe cetvelimizde a) devamlı ve kararlı olan (mukarrer) ve b) kararlı olmıyan (gayr-ı mukarrer) olmak üzere iki ayrı bölümde mütalâa edildiği görülmektedir.

Merkezî devlet idaresinin devamlı ve kararlı (mukarrer) olan gelir kaynakları ise, evvelâ A) Rumeli ve B) Anadolu vilâyetlerinden geldiklerine göre ikiye ayrılmış ve bu vilâyetlerden her birinin geliri de, gelir kaynaklarının idaresiyle meşgul maliye dairelerinin taksimâtına nazaran *Şıkk-ı Evvel* yahut *Şıkk-ı Sanî*'ye tâbi olduğuna göre, ayrıca iki kısma bölünmüştür.

Bu suretle merkezdeki defterdarlık teşkilâtının ve bu teşkilâtın da *Şıkk-ı Evvel* ve *Şıkk-ı Sanî* taksimâtının esas tutulmuş olması ve adı geçen büroların salâhiyet ve vazife sahalarının hududlarının

[4] Bu mikdar bir evvelki sene aynı kaynaklardan temin edilmiş olan 182 022 400 akçeye nazaran 44 180 628 akçe fazladır. Fakat, bu fazlalığın 13 892 927 akçesi bütçenin «vâridât-ı mukarrere» faslındaki artıştan ileri gelmektedir. (bk. Bütçe cetveline ait 16 numaralı taban notunun bulunduğu yer).

ise lâyıkiyla belirtilmemiş bulunması, bu tip bütçelere büyük bir vuzuhsuzluk vermektedir.

Gerçekten, bilhassa Anadolu vilâyeti bahis mevzuu olduğu zaman, aynı şekilde Anadolu kıt'asında bulunmakla beraber devrin idarî taksimatı bakımından Anadolu Eyâletinin dışında kalmakta olan Karaman, Rum, Zülkadriye ve Diyarbekir Eyâletlerini lâyıkiyla ihtiva etmeyen *vuzuhsuz bir taksimat* karşısında bulunmaktayız. Gerçi, bu vilâyetlerden Diyarbekir vilâyeti îradını, Yemen ve Beç (Avusturya) vilâyetleri varidatıyla birlikte ancak bazı seneler alınamılmekte olan «gayr-ı mukarrer» (b. No. 1) gelirler arasında bulmaktayız. Bu gelirin devlet merkezine gönderilmediği yıllarda ise, hudud boylarının muhafazası için mahallinde sarfedilmekte olduğu tahmin edilebilir.

Aynı şekilde, Anadolu kıt'asında bulunmakla beraber, Anadolu vilâyetinden ayrı birer eyâlet teşkil ettiklerinde şüphe olmıyan Karaman, Rûm ve Zülkadriye eyâletleri vâridatına gelince; bu bölgelere ait mukata'alardan bazılarını Kefe, Saruhan, Karasi ve Bolu mukata'alarıyla birlikte ve «Karaman, Erzurum, Sivas ve Trabzon mukata'aları» şeklinde Anadolu defterdarına tâbi *mukata'acı-i sâlis*'in salâhiyet ve vazifeleri sâhası olarak sayılmış görmekteyiz^[5]. Bu suretle, bütçemizin varidat faslında Anadolu vilâyetinin Şikk-ı Evveli (B/1) veya Şikk-ı Sanîsinde (B/2) ki defterdarlardan birine tâbi olan kalemlerin mahsulleri arasında bu vilâyetlerin gelirlerinin de bulunması lâzımgeldiği anlaşılmaktadır. Fakat, bu vilâyetler îradının ayrı ayrı kayıt ve hesap edilmemiş olması, vuzuh bakımından bütçemizin büyük bir noksanını teşkil etmektedir.

Aynı vuzuhsuzluğu, *Rumeli vilâyetinin Şikk-ı Evvel ve Şikk-ı Sanî kalemlerine tâbi maliye idaresinin coğrafi hudutlarını ve dolaşısıyla bu varidat rakamları arasında her bölgenin hissesini tayin* bahis mevzuu olunca da görmekteyiz :

Tuna ve Sava nehirlerinin kuzeyinde kalan ve bazan Kefe ve Akkerman sancaklarını da ihtiva eden bölgelerin gelir kaynaklarının devlet bütçesindeki yerini, nerelere ve ne şekilde sarfedildiklerini bu tip bütçe cetvellerinden çıkarmak hakikaten imkânsızdır. Bu hususta şimdilik söyleyebileceğimiz ise, bu bölgedeki vilâyet ve-

[5] Bütçenin sonuna eklenmiş olan «isimsiz kadro cetvelleri» (B, No. 3) ne bakınız (s. 327).

ya sancaklar gelirinin de, hudud boylarının müdafaasının icabettirdiği büyük masrafları karşılamak üzere, mahallinde sarfedilmekte olmasına ve bu yüzden merkezî devlet bütçesine aksetmemiş olduklarına dair bir tahminden ibarettir.

Vilâyetlerin bütün gelir kaynaklarıyla veya bu kaynakların hangi kısımlarıyla merkezî devlet bütçesinde ne dereceye kadar yer aldıklarını tayin hususunda aynı imkânsızlığa, bütçe cetvelimizde «C» harfiyle gösterilmiş olan, Mısır ve Suriye vilâyetleri için (kaynakları da tasrih edilmeden) muhtasar bir şekilde verilmiş olan rakamlarda da rastlamaktayız.

Gerçekten, bu bölümde Mısır vilâyetinin geliri 560 000 altın yahut 33 000 040 akçe olarak gösterilmiştir. Halbuki, 933 - 934 yılı bütçesinde^[6] Mısır'ın hakikî vâridatı 116 538 994 akçe olarak gösterilmiş ve bu gelirin 25 843 304 akçelik bir kısmının Mısır'daki askerî kıtaların ve ümerânın maaşları olarak mahallinde sarfedildiği kabul edilerek geri kalan ve her sene Nil'in taşma vaziyetine göre 70 yahut 90 milyon akçe kadar bir meblâğın merkeze gönderilebileceği tahmin edilmiştir.

Bu hesaba göre, bütçe cetvelimizde Mısır vilâyetinin geliri olarak kaydedilmiş olan rakamın çok düşük olduğu göze çarpmaktadır ki bu vaziyet karşısında, Mısır vilâyeti gelirinin aradan geçen yıllar zarfında çok azalmış olduğunu veyahut *bu vilâyetin gelir kaynaklarından mahallinde yapılan masrafların arttığını kabul etmek lâzımgelmektedir.*

Aynı şekilde, tetkik mevzuumuz bütçe cetvelinde Şam ve Halep vilâyetlerinden (Kıbrıs haracı dahil) alınan varidat da, 18 101 284 akçe olarak gösterilmiştir. Halbuki, 933 - 934 bütçesinde bu iki vilâyetin hakikî gelir kaynaklarının 24 733 892 akçeyi bulduğu ve bu gelirden 3 730 966 akçenin kal'a muhafızları maaşı ve diğer masraflar olarak mahallinde sarfedilerek, 20 733 106 akçelik bir bakıyenin merkeze gönderilebileceği hesab edilmiştir.

Aradan geçen zaman zarfında fütuhâtın inzimamiyle bu sâhadaki vilâyetlerin gelirinin çok daha fazla artmış olması lâzımgelirken bu şekilde azalmış gözükmesi de ancak Mısır vilâyeti için vârid

[6] İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt XV, s. 291 - 295.

gördüğümüz sebeplerle ve bilhassa mahallinde yapılmakta olan masrafların artmasıyla, izah edilebilir[7].

Bu suretle tetkik mevzuumuz bütçenin vâridat faslındaki gelir hesapları, âit oldukları vilâyetlerin hudutları iyice tasrih ve bütünlükleri ile kayıt ve tahlil edilmeden, bize verilmiş bulunmaktadır. Bu rakamlardan *devletin o tarihlerde elinin altında bulunan gelir kaynaklarının hakikî kudretini ve coğrafi yayılışını hesap* ve bu kaynaklara dayanılarak *yapılmakta olan masrafların ehemmiyetini tahmin etmek*, aynı şekilde, imkânsızdır.

Bu suretle, doğrudan doğruya Padişah hazinesine alınan veya türlü maksatlar için mahallinde sarfedilmekte olan paraların bu hesaplara ithal edilmemiş olması, bu tip bütçelere, umumî memleket geliri şöyle dursun, merkezde yapılan masrafların bile ancak bir kısmını aksettirebilen vesikalar olarak, pek hususî bir mahiyet vermiş bulunmaktadır.

* * *

Bütçenin her sene aynı şekilde gelir getirmeyen kaynaklara tahsis edilmiş olan *vâridât-ı gayr-ı mukarrere* faslında, geçen sene nazaran % 79 bir artışla, 31 521 321 akçe mevcuttur ve bu mikdar merkez bütçesinin senelik îradının % 13,9 nu teşkil etmektedir.

Diyarbakir, Yemen ve Beç vilâyetlerinden alınan vâridâtın bu «kararlı olmıyan» gelir kaynakları arasında zikredilmiş olması kayda şayandır.

Eskiden Mısır'da *Nâzır-ı emvâl* olan İbrahim Beyin evinde gömülü olarak bulunan 90 000 altın (3 310 000 akçe) ile Yemen Beğler Beğisi Ridvan Paşa'ya ait paradan alınmış olan 1 434 289 akçelik gelir, bu bölümdeki vâridâtın hakikaten *geçici ve tesadüfi* karakteri hakkında bir fikir vermektedir. Netekim, listenin 13 numaralı kısmında kayıtlı bulunan «Emvâl-i sâire» içinde de, Padişah'ın yeni tahta çıkması münasebetiyle, kadılar ve beğler tarafından takdimi icabetmiş olan *pîşkeş*'lerin mahsulünün de bulunduğu anlaşılmaktadır.

[7] Bütçe cetvelimizde Anadolu defterdarlarından Ahmed Çelebi kalemine tâbi olarak gösterilen ve *Rumeli ve Anadolu'da dağınık bir halde bulunan Haremeyni's-şerifeyn evkafından* geldiği kaydedilen 1 150 063 akçelik bir vâridât hesabı (A - B) daha vardır ki, bu paranın da bahis mevzuu vakıfların bütün geliri olmayıp bu vakıflar vâridâtının tahsis edildikleri cihetlere sarfından sonra bakıyye kalan gelir fazlası addedilmesi lâzımgelir.

Malî yıl içinde 8 396 068 akçelik bir gelir temin etmiş olan *avârız akçesi* de, listemizde her sene toplanmıyan diğer geçici gelir kaynakları arasında kaydedilmiş bulunmaktadır.

Bütçe cetveline âit 16 numaralı taban notunda aynen nakledilmiş olan bir hesaptan da anlaşılabilceği üzere; *vâridât-ı gayr-ı mukarrere* faslında kayıtlı bulunan neviden gelirler olmadıkça, merkezî devlet idaresinin masraflarını sadece senelik normal ve devamlı gelir kaynakları ile karşılamak mümkün olmamaktadır.

974 - 975 malî yılı bütçesinin, bu suretle kısaca gözden geçirilmiş olan vâridât faslının muhtelif bölümleri ile bu bölümlerdeki gelirlerin umumî vâridât yekûnuna nisbeti, aşağıdaki cetvelde hulâsa olarak gösterilmiştir :

Cetvel No. 1.

<i>Gelir kaynaklarının ait olduğu daire veya bölge</i>	<i>Akçe</i>	<i>%</i>
Rumeli'nin Şikk-ı Evveli	79 143 634	35
» » Sânisî	27 047 784	12
Anadolu'nun Şikk-ı Evveli	24 690 195	11
» » Sânisî	11 509 129	5
Haremeyn evkafı	1 150 063	0,5
Mısır, Halep ve Şam vilâyetleri hazînesi	51 141 284	22,6
Vâridât-ı mukarrerenin yekûnu ...	194 682 089 [*]	(86,1)
Vâridâtı gayr-ı mukarrere	31 521 321	13,9
Umumî yekûn	226 203 051	100

[*] Teferru'attan hareket edilerek elde edilen bu rakam bütçe cetvelinde kayıtlı bulunan «vâridât-ı mukarrere» yekûnundan 359 fazladır. Umumî yekûn olarak kabul edilmiş olan rakamı bozmamak için aşağıdaki cem ameliyesinde hesaba katılmamıştır.

II

BÜTÇENİN MASRAFLAR FASLININ TETKİKİ

Tetkik mevzuumuz bütçenin masraflar faslının biraz sonra ayrı ayrı gözden geçirilecek olan muhtelif bölümleri, her bölümdeki sarfiyatın umumî masraf yekûnuna nisbetini gösterir rakamlarla birlikte, hulâsa olarak aşağıdaki cetvelde bir arada gösterilmiştir :

Cetvel No. 2

Bölümler	Akçe	%
A) El-mevacibât	127 316 983	57,5
B) Et-teslîmât	72 035 889	32,5
C) 'Âdât	2 611 335	1,18
D) İn'âmât	342 580	8,15
E) Teşrifât	367 000	0,17
F) Tasaddukaat	355 100	0,16
G) Sahyânehâ	551 157	0,26
H) Mevâcib-i kılâ'	15 573 463	7,—
İ) Mübaya'ât	779 749	0,35
J) İhracât-ı müteferrika	1 033 060	0,48
K) Edâ-i düyûn	566 137	0,25
	221 532 453	100

Bu cetvelin tetkiki, bütçenin masraflar faslında yer almış olan sarfiyatın daha ziyade Kapu Kulu Ocaklarının (merkezdeki askerî kuvvetlerin) aylıklarını ve saraya ait ihtiyaçları karşılamak için yapıldığını göstermekte ve bu suretle, tetkik mevzuumuz Osmanlı bütçelerinin (memleketin bütün gelir kaynaklarına ve dolayısıyla askerî, idarî, kültürel.. her türlü devlet hizmetlerine şâmil modern mânada hakikî devlet bütçeleri olmaktan ziyade) sadece padişah'ın aylıklı merkez ordusuyla kısmen donanmanın ve merkezdeki bazı

devlet dairelerinin ve bilhassa sarayın gelir ve giderini göstermeğe münhasır, *mahdud gayeli muhasebe cetvelleri* oldukları hakikatini daha açık bir şekilde meydana koymaktadır.

Gerçekten, tetkik mevzuumuz 974 - 975 malî yılı bütçe cetvelinin 221 532 423 akçe tutan umumî masraflar faslının, «H» bölümündeki (büyük kısmı Macaristan'daki kal'a muhafızlarının maaşları için gönderilmiş olan) 15 573 463 akçelik bir para istisna edilecek olursa, diğer bölümlerinden her birinin ya İstanbul'daki merkez ordusu efrâdının maaşlarına veyahut doğrudan doğruya veya bilvasıta sarayın ihtiyaçlarına sarfedilmiş olduğu görülmektedir.

A) Masraflar cetvelinde 127 316 983 akçe ile ehemmiyet bakımından başta gelen ve bütçe cetveline aksetmiş bulunan sarfiyatın % 57,5 nu teşkil etmekte olan «mevâcib» bölümü, bütçemizde iki ayrı bakımdan ve oldukça tafsilâtlı bir şekilde kaydedilmiş bulunmaktadır :

1) Bu bölümün 8 punto matbaa harfleriyle dizdirilmiş olan kısmında, merkezî ordu mevcudu, a) bütçe yılının başlamasından beş ay kadar evvel vefat etmiş bulunan Sultan Süleyman zamanında mevcut olanlar ve b) yeni padişah Selim II. ile birlikte Kütahya'dan gelerek ocaklara iltihak etmiş bulunanlar.. olarak iki ayrı grup halinde mütalâa edilmiş ve bu guruplardan her birinin nefer adedi ile «*b*» *gurubunda son sene içinde vukua gelen azalma'nın* devlet hazinesine temin ettiği tasarruf da kayıt ve işaret edilmiştir^[8].

Bu kısımdaki îzahata nazaran, bir sene evvel mevcut eski Kapu Kulu neferlerinin sayısı 39 608 ve kendilerine bir sene içinde ödemesi lâzımgelen «mevâcib» yekûnu 94 783 168 iken, Kütahya'dan yeni padişahla birlikte gelen 4 956 kişinin ilâvesiyle efrad mevcudu bir aralık 44 567 yi ve senelik mevâcib tutarı 133 488 980 akçeyi bulmuştu. Fakat, malî yıl başlayıncaya kadar geçen zaman zarfında, yukarda bahsi geçen hoşnutsuzluklar ve karışıklıklar sonunda bu zümre içinden 2 305 neferi merkez ordusundan uzaklaştırılmış ve bu yüzden devlet bütçesi için 5 milyon küsur akçelik bir tasarruf temin edilebilmiştir^[9].

[8] Yukarıda «2» ve «3» numaralı taban notlarına bakınız.

[9] Bütçe cetveline ait «18» numaralı taban notunun bulunduğu yerde malî yıl içinde ödenen «mevâcibat» yekûnunun 127 316 383 akçe olarak gös-

Bu suretle, az çok tensik edilmek suretiyle eski haline irca edilmeğe çalışılmış olmasına rağmen, 974 - 975 malî yılı içinde, merkez ordusunun senelik tahsisatı, cülûs münasebetiyle kadrolara yapılan bazı ilâveler ve maaş zamları dolayısıyla^[10], bir sene evvelki 94 783 168 akçeden % 25,8 bir artışla 127 875 470 akçeye yükselmiş bulunmakta idi.

2) Bütçemizdeki «mevâcib» bölümünün ikinci kısmı, merkez ordusunun teşkilât ve kadro cetvelini (tensik edilmiş bu son şekliyle) kayd ve tesbit etmiş bulunmaktadır :

Bu cetvelde mevcut 20 «cemâ'at» içinden aded itibariyle en kalabalık olanı, 12 798 mevcudu ile yeniçeriler gelmekte^[11] ve kendilerine, her üç ayda bir olmak üzere, bir sene içinde ödenen maaşların tutarı ise, 34 264 772 akçeyi bulmaktadır.

Yeniçerilerin arkasından, cetvelimizde 3 - 8 numaralı kısımlar halinde gösterilmiş olan ve mecmuu 11 044 neferi bulan, *Altı Bölük Sipahileri* gelmektedir ki, adedlerinin yeniçerilere nazaran 1 754 nefer kadar az olmasına rağmen, kendilerine ödenen mevâcib yekûnu senede 65 075 692 akçeyi tutmaktadır.

Cetvelin «1» numaralı kısmını işgal eden «müşâhere-horân»^[12], sarayın iç-ağaları ve iç-oğlanları ile bazı mühim şahsiyetlerin padişahın maiyyetinde bulunan evlâd ve akrabalarından (müteferrikalardan) ve saraydaki müneccim ve doktor gibi memurlardan teşekkül etmektedirler. Bu zümre, maaşları üç ayda bir ödenen diğer askerî sınıflardan farklı olarak, aylık almaktadırlar. Tetkik mevzuumuz cetvelin «sâlyâne» ler kısmında görüleceği üzere, (diğer

terilmiş olmasına rağmen, 8 punto küçük harflerle dizdirilmiş olan kısımda bu miktarın 556 410 akçe fazlasıyla kayd ve hesap edilmiş olması, bu rakamlardan ikincisinde, bütçenin masraflar faslının «âdetler» kısmında (C/2) ayrıca gösterilmiş olan «Âdet-i kemanbahâ-i yeniçeriyân ve gilmân-ı acemiyân ve teberdârân» ın ilâve edilmiş olmasıyla izah edilebilmektedir.

[10] Yukarıda «2» numaralı taban notuna bakınız.

[11] Aşağıda masraflar cetvelinin «Âdetler» kısmı (C/1) tetkik edilirken izah edileceği ve hile Macaristan'daki kal'aların muhafazasında bırakılmış olan bir miktar yeniçerinin daha mevcut olması lâzımgelir. Fakat, bu yeniçerilerin adedinin, o fıkrada kaydedilmiş bulunduğu gibi, (İstanbul'daki yeniçerilerin miktarından 20 eksiği ile) 12 778 olması kabul edilemez.

[12] Bu hususta 933 - 934 malî yılı bütçesine «ek» olarak nesredilmiş olan «müşâhere horân» cetveline bakınız (cilt XV, s. 308, 313, 314).

bazı bütçelerinkinden farklı olarak) Divan ve Hazine kâtipleri ise maaşlarını Rumeli ve Anadolu kadıaskerleri ile birlikte *senelik* olarak almaktadırlar. Bunların dışında, cetvelde cephaneciler, topçular ve top arabacıları yanında yer almış olan saray kapucu ve baltacıları ile doğancıları, acemi oğlanlarını ve padişah'ın ahurı ile saray mutfağında hizmet görenleri de diğer askerî zümreler arasında saymak lâzımgelmektedir.

B) Bütçemizin masraflar faslında (72 035 889 akçe ile) ikinci derecede ehemmiyetli bir sarfiyât sahası «teslîmât» bölümüdür. Bu bölümün «1» numaralı kısmında, Padişah'a Mısır vilâyeti altınından 500 000 sikke (30 milyon akçe) ile ayrıca ufaklık olarak 850 bin ve İstanbul'la Edirne'deki has bağçelerin mahsulleri satışından elde edilen 616 314 akçenin verildiği kayıtlıdır.

Şüphesiz, devlet hazinesinden Padişah'a «ceb harçlığı» olarak verilen ve yekûnu 31 466 314 akçeyi bulan bu paralardan başka, padişahın şahsına ve iç hazineye tahsis edilmiş olan daha bir çok gelir kaynakları mevcuttur. Fakat, tasavvur edilebilecek çeşitli gelirlerin bazan bütçelere ithal edildikleri halde bazı hallerde kaydedilmemiş bulunmaları, bu hususta kat'î hükümler vermemize mâni teşkil etmektedir^[13].

Bütçemizin «teslîmât» bölümünün diğer ehemmiyetli masrafları ise, a) sarayın bazı sarfiyâtı için İstanbul *Harc-ı Hassa Emînine* 14 milyon küsur akçe; b) saray mutfağının masrafları için *Matbah Emînine* 5,5 milyon akçeye yakın bir para; c) Padişah ahırını için *Arpa Emînine* verilen 6,7 milyon küsur akçe; d) tersane masrafları için *Galata Emînine* verilen 4,7 milyon küsur akçe; e) Kızılbaş elçisi Şâhkuli-Hân'ın Edirne'ye gelişi münasebetiyle kendisine yol harçlığı olarak ödenen 1,5 milyon küsur akçe; f) Padişahın Edirne'de ikameti dolayısıyla *Edirne Harc-ı Hassa Emîni* eliyle sarfedilen 4 milyon küsur akçe; g) yeniçerilere çuha satın almak için ve kumaş dokuyan atölyelere, tophaneye ve fodla fırınına ve saireye sarfedilen 4 milyona yakın akçeden ibarettir.

C) Bütçenin masraflar faslının «âdetler» kısmı maalesef, bir hayli karışıktır:

[13] Tetkik mevzuumuz bütçe içinde Beç vilâyeti geliri ve Kıbrıs cizyesi kaydedilmiş olduğu halde, Eflâk, Boğdan ve Dubrovnik haraçlarının isimlerinin geçmeyişi, bu vergilerin âdiyeti meselesini de lâyıkıyla aydınlatamamıza sebep olmaktadır.

Bu kısmın «1» inci fıkrasında Budin vilâyeti kal'alarına muhafız olarak gönderilen 12 778 nefer yeniçeriye (âdet olduğu veçhile) «nafaka» bedeli olarak ödenmiş olan bir milyon küsur akçeden bahsedilmektedir. Bu kayıta nefer adedi olarak gösterilmiş bulunan 12 778 sayısı ise, 20 farkla yeniçerilerin umumî yekûnuna âit bir rakam olmak itibariyle, kal'a nöbetçisi olarak bırakılmış yeniçerilerin adedini göstermek bakımından doğru olmaması lâzımgelir. Bununla beraber bu fıkrada bu kadar kalabalık bir yeniçeri ordusuna, her nefere «90» akçe üzerinden verilecek nafaka miktarının iyi hesabedilmiş olması dikkate şayandır.

Rakamlardaki vuzuhsuzluk bu bölümün 2 numaralı fıkrasında da mevcuttur :

Kendilerine *yay parası* ödenen yeniçeri, acemi oğlanı ve baltacıların adedi burada 18 547 olarak gösterilmiştir ve nefer başına 30 akçe hesabı üzere bu kadar askere dağıtılan paranın yekûnu 556 410 akçe olarak doğru hesabedilmiştir. Fakat, bütçenin, daha evvel tetkik ettiğimiz, «mevâcib» cetvelinde kayıtlı bulunan yeniçerilerin adedinin 12 798 ve acemi oğlanların 7 745 oluşu dolayısıyla yalnız bu iki gurubun mevcutlarının bile 20 bini geçmesi, ortada îzaha muhtaç karanlık bir nokta bırakmaktadır.

III

BAKIYYELER VE HAZİNE MEVCUDU

«Mukarrer» veya «Gayr-ı Mukarrer» 974 - 975 malî yılı varidatı yekûnu 226 203 058 akçeyi bulduğu halde aynı yıl zarfında yapılmış olan sarfiyât miktarının 221 532 423 ü geçmeyişi, 4 670 635 akçelik bir tasarrufu mümkün kılmıştır. 974 - 975 malî yılı varidâtından temin edilen bu tasarrufa, hazinenin altını 59 akçeye alıp tediyelede 60 akçe üzerinden hesap etmesinin temin ettiği senede 2 831 858 akçelik bir kârı ilâve edersek hakikî tasarrufun 7 502 493 akçe etmesi lâzımgelir. Bu yekûna evvelki seneden devredilmiş olan 119 509 235 akçeyi^[14] de katacak olursak, malî sene sonunda (975 yılı Nevruzunda) hazinenin mevcudunun 127 011 728 akçe olması icabeder.

Gerçekten bütçe cetvelimizin «el-bâkî» faslında bu paranın Yedikule mahzenlerinde ve Hazine-i 'Âmire'de muhafaza edilmekte olan miktarları (bundan evvelki bütçe cetvelinde olduğu gibi, altın ve akçe olarak veya keseler içinde olup olmadıklarına göre ayrı ayrı hesaplamağa lüzum görülmeden) kaydedilmiş bulunmaktadır.

MÛLHAK BÛTÇELER

Tetkik mevzuumuz bütçenin bir hususiyeti, devlet bütçesinden müstakil olarak Beyt-ül-mâl'a, Sultan ve vüzera vakıflarına ait olmak üzere üç ayrı bütçeyi daha ihtiva etmesidir.

[14] Bütçe cetvelimizde 39 numaralı taban notu halinde nakletmiş olduğumuz bir fıkraya göre, 972 - 973 malî yılı sonunda hazineye devredilmiş olan bakıyye 141 736 000 akçe idi. Fakat 973 - 974 malî yılı içinde vuku bulmuş olan *cûlûs* münasebetiyle «cümle kula *terakki* olmakla» hem o senenin vâridâtı tamamıyla sarfedilmiş hem de bir evvelki yıldan teslim alınmış olan bakıyye, 22 226 765 akçe eksiğiyle devredilebilmiştir. Bu bakımdan, 974 - 975 malî yılı dikkate şayan bir tasarruf hamlesi temsil etmektedir. Zira, bir evvelki malî yıldan devraldığı bakıyyeye dokunmadığı gibi, kendi vâridatından da 7 502 493 akçe tasarruf ederek hazinedeki bakıyye mevcudunu 119 509 235 akçeden 127 011 728 akçeye çıkararak müteakıp seneye artmış olarak devredebilmiştir.

Bu bütçelerden birincisi, *âmm*e ve *hassa* Beyt-ül-mal gelirini ve bu gelirden yapılan masrafların tutarı ile bakıyyeleri kısaca kaydetmiş bulunmaktadır. Bu bütçede yer almış olan masrafların bir kısım mirasçıların dâva açarak ve haklarını ispat ederek geri almağa muvaffak oldukları varidât olması lâzımgelir. Bunun dışın-da hazinede veya Yedikule mahzenlerinde birikmekte olan bakıyyelerin ne zaman ve ne şekilde sarfedildiği lâyıkiyla anlaşılama-maktadır.

Aynı vuzuhsuzluk sultan ve vüzero vakıflarının fazlalıklarına (zevâidine) ait olmak üzere tertip edilmiş olan diğeri iki bütçede de mevcuttur. Hazinede, Yedikule mahzenlerinde veya İstanbul bedes-teninde biriken bu paraların nerelere, ne şekilde ve ne zaman sarfe-dileceği belli değildir.

MALİYE İDARELERİNİN MERKEZ BÜROLARININ TEŞKİLÂT VE KADROLARI

Tetkik mevzuumuz 974 - 975 malî yılı bütçe cetvelinin bulunduğu «Mecmu'a» ya dercedilmiş olan bazı notlar, bize, aynı yıl içinde maliye idaresinin *merkez bürolarının teşkilât ve kadroları ile kâtiplerin isim ve hüviyetlerini* açıklamış olmak itibariyle büyük bir ehemmiyet arz etmektedirler.

Gerçekten, İmparatorluk bütçelerinin sıhhat ve emniyetle tahlil edilebilmesi için çok muhtaç olduğumuz halde, maliye idaresinin asırlar boyunca büyük değişiklikler arz etmiş olan merkez teşkilât ve kadrolarını her devirdeki hususiyetleriyle ayrı ayrı tanıttak mahiyette sağlam bilgilere sahip bulunmamaktayız.

Bu sebeple, bugün burada, bütçe cetvelinin arkasından aynen neşretmekte olduğumuz bahis konusu «notlar», bu karanlık mevzuun bazı cephelerini kısmen aydınlatmış olmak gibi bir fayda sağlayacaklardır.

Bu «notlar» a nazaran, 974 - 975 yılı içinde merkezdeki maliye idaresinin başlıca üç bürosu vardır :

- A) Baş defterdar «Hasan Çelebi Efendi» nin idaresindeki Rumeli'nin Şikk-ı Evveli yahut «Başdefterdar'ın kalemi» denilen daire,
- B) Abdül'gafur Çelebi ve Ahmed Çelebi isimlerinde iki Defterdar'ın idaresinde olan «Anadolu Defterdarının kalemi»,
- C) Defterdar Derviş Çelebi'nin idare ettiği «Rumeli vilâyetinin Şikk-ı Sanî'si» yahut «üçüncü defterdar'ın kalemi» denilen daire.

Yine aynı notlara nazaran, dört defterdar'ın idare ettiği bu üç^[15] «Kalem» e mensup kâtiplerin belli başlıları ile bu kalemlere

[15] Bütçe cetvelinde Anadolu vilâyeti içinde Şikk-ı Evvel ve Şikk-ı Sanî olmak üzere iki ayrı kalem gösterilmiş ise de, «notlar» da böyle bir tefrik yapılmamıştır.

nasıl dağılmış olduklarını göstermek üzere aşağıdaki cetveli tanzim etmek mümkündür. Bu cetveldeki A, B ve C sütunları, sırasıyla bu üç kaleme ait isimli ve isimsiz kadro cetvellerinden çıkarılmış olup bahis mevzuu kalemlerden her birindeki büro şeflerinin sayılarını göstermektedir :

Cetvel No. 3

<i>Memuriyetin adı</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>Yekûn</i>
1) Ruznâmecî	1*	1*	—	2
2) Muhasebecî	1	1	—	2
3) Mukabelecî	1*	—	—	1
4) Mukata'acı	2	4	3	9
5) Ahkâm tezkerecîsî	1	2	1	4
6) Kal'a tezkerecîsî... ..	1	—	1	2
7) Mevkufâtçı	1	1	1	3
8) Teşrifâtçı	1	—	—	1
9) Mevcudâtçı	1	—	—	1
10) Vâridâtçı	1	2	1	4
11) Teslîmâtçı	1	—	—	1
Yekûn	12	11	7	30

1) Yukarıdaki cetvelde görüldüğü üzere. *rûznâmecîlerin* sayısı ikidir ve «notlar» ın «isimsiz kadro cetvelleri» kısmında diğer iki *Muhasebecî* ve bir *Mukabelecî* ile birlikte *kalemlerin dışında ve âdetta her üç kalem için müşterek* olarak kaydedilmişlerdir.

Bununla beraber, bu suretle kalemler dışındaki hususî bir bölümde bir arada zikredilmiş oldukları halde, muhasebecilerden biri «kadroların isimlendirilmiş şekli» bölümünde Rumeli'nin Şıkk-ı Evveli kaleminde (A/1 No. 1) ve ikincisi Anadolu kaleminde (B/1 No. 1) kaydedilerek kalemlerin kadroları içindeki mevkilerine sokulmuş olmaları, bize *rûznâmecîlerle mukabelecîyi* de bir yıldız işareti ile *yakıştırma* bir şekilde kalemlerden birine yerleştirmenin münasip olacağı kanaatini vermiştir.

Notlarda verilen îzahata nazaran, biri baş (veya büyük), diğeri de her halde «küçük» olarak anılmakta olan *rûznâmecîlerin*, ha-

zînenin her türlü *gelir* ve *gider* hesaplarını günü gününe defterlerine kaydetmekle vazifeli oldukları anlaşılmaktadır.

2) *Muhasebeciler*, cetvelimizde görüldüğü veçhile, Rumeli ve Anadolu muhasebecisi olmak üzere iki tanedir. Bunlardan Rumeli Muhasebecisi, İstanbul'da ve Rumeli'de olan Sultan ve Vezir vakıflarının mütevellilerinin hesapları ile saray mutfağının, «harc-ı has-sa»nın, hâssa ahırın, tersânenin işlerini idare eden emînlerin ve cizye tahsildarlarının muhasebelerine bakmaktadır. Anadolu'daki Sultan ve Vezir vakıfları mütevellilerinin muhasebeleri ile, bütün vakıflardaki tayin ve tevcihler, Kastamonu'daki bakır madeninin hesapları, Erzurum'dan maadâ olan bütün kal'alara ait maaşlarla beratların çıkarılması işleri ise, Anadolu muhasebecisinin vazifeleri arasında sayılmaktadır.

3) *Mukabeleci* bir tanedir. Maaş cetvellerini tetkik ve tasdik eder, tayinlere ve maaşlara yapılan zamlara ait kayıtları tutar.

4) Cetvelimizde görüleceği üzere, *Mukata'acıların* adedi dokuzdur ve bu dokuz mukata'acıdan dördü (ikisi Şikk-ı Evvelinde ve ikisi Şikk-ı Sânisinde olmak üzere) Rumeli kalemlerinde, diğer dördü de Anadolu kaleminde çalışmaktadır.

A) Rumeli'nin Şikk-ı Evvel kaleminde çalışmakta olan iki mukata'acıdan a) *mukata'acı-i evvel*, elimizdeki notlara göre, Tuna boyundaki iskelelerle memlâhalara ait mukata'aların işleriyle meşgul olmaktadır. b) *mukata'acı-i sâni* ise, umumiyetle madenlerle diğer bazı mukata'alara bakmaktadır.

B) Anadolu defterdarının kaleminde mevcut olan dört mukata'acının vazifeleri ise şu şekilde taksim edilmiştir :

a) *Mukata'acı-i Evvel*, bilhassa Bursa ve Mihaliç'de olan mukata'alarla bu mukata'aların emîn ve âmilleriyle ilgili muamelelere bakmaktadır. b) *Mukata'acı-i Sâni*, Aydın, Mentese, Teke, Alâiye, Hamid, Manavgat, Midilli, Bergama ve Haremeyni's-şerifeyn mukata'alarının işleriyle meşgul olmaktadır. c) *Mukata'acı-i Sâlis*, Saruhan (Manisa), Karesi (Balıkesir), Bolu, Karaman, Erzurum, Sivas, Trabzon, Kefe, Rodos ve İstanköy mukata'alarını idare eder. d) Bu üç mukata'acıdan başka, isimlendirilmiş kadrolar cetvelinde (B/1 No. 5) bir de, «Haslar Mukata'acısı» Kurd Çelebi kaydedilmiştir ki bu suretle Anadolu kalemindeki mukata'acıların sayısı dördü bulunmaktadır.

C) Rumeli'nin Şikk-ı Sânisî kaleminde de üç mukata'acı vardır: a) *Mukata'acı-i Evvel*, İstanbul, Edirne, Selânik ve Mora'daki mukata'alara bakmaktadır.

b) *Mukata'acı-i Sâni*, Şikk-ı Sanîde vaki olan mukata'lar(?)la İbrahim Paşa haslarından ifraz olunan mukata'aları idare etmektedir.

c) *Mukata'acı-i Sâlis*, Tırhala, Siroz, İnebahtı, İskenderiye(İşkodra), Arnavud Belgradı, Gelibolu ve Çirmen mukata'larının işlerine bakmaktadır.

5) *Ahkâm tezkerecilerinin* adedi dörttür :

a) Rumeli'nin Şikk-ı Evveli kaleminde bulunanı, Rumeli'ndeki ahkâm ve şikâyat işleri ile çeltükçü, tuzcu ve (timarsız) şahincilere ait muameleleri idare eder.

b) Anadolu kalemine ait ahkâm ve berat işlerini gören iki ahkâm tezkerecisi vardır (B/1, No. 4, 8).

c) Rumeli'nin Şikk-ı Sanîsi kalemindeki hüküm ve berat işleriyle meşgul olur.

6) *Kal'a tezkerecileri* iki tanedir :

a) Arabistan, Erzurum ve Rumeli'nde bulunan bütün kal'alar-daki muhafızların berat ve maaş hükümlerinin tezkerelerini tanzim eden ve Rumeli'nin Şikk-ı Evveli'ne tâbi kalemde kayıtlı bulunan *büyük kal'a tezkerecisi*,

b) Mora, İnebahtı, Moton, Koron ve gayrı kal'alardaki muhafızların berat ve mevâcibleri hükümlerinin tezkerelerini tanzim eden ve Rumeli'nin Şikk-ı Sanîsi kalemine bağlı bulunan *küçük kal'a tezkerecisi*.

7) *Mevkufâtçıların* adedi üçtür ve her kalemde bir tane mevcuttur. Beytü'l-mâl ile mevkuf kalan timar hisselerinin gelirlerinin hesaplarıyla meşgul olmaktadırlar.

8) *Teşrifâtçı* bir tanedir. Cetvelde 9 numaradaki *mevcudâtçı* ve 11 numaradaki *teslimâtçı* gibi, isimsiz kadro cetvelinde üçüncü defterdarın kaleminde, isimli kadro cetvelinde ise başdefterdarın kaleminde (C/1, No. 8, 9 ve 11) gösterilmiştir. Vazifesi Padişaha gönderilmiş olan pişkeşleri ve bil'mukabele verilmesi âdet olan hediyeleri kaydetmektir.

9) *Mevcudâtçı* bir tanedir. Hazîne kapısında oturup, hazîneye girip çıkan paralarla kıymetli kumaşları yazar.

10) *Vâridâtçı* dört tanedir. Rumeli'nin Şikk-ı Evvelinde bir ve Şikk-ı Sanî'sinde bir tane, Anadolu kaleminde de iki tane mevcuttur (B/1, No. 9 ve 10). Muhtelif kalemlere mensup olan vâridâtçıların hepsi baş defterdara tâbi gösterilmekte ve vazifeleri de «kalemde vâki olan mukata'attan hazineye teslim olan malı yazar», «kendi kaleminin muhasebesini çıkarır», «hizmeti nevrûz muhasebesini çıkarmaktır» şeklinde tarif edilmektedir.

11) *Teslimâtçı* bir tanedir ve 8 numaradaki teşrifâtçı ve 9 numaradaki mevcudâtçı gibi isimsiz kadrolarda Rumeli'nin Şikk-ı Sanî'sinde (C, No. 10), isimli kadrolarda ise, Rumeli'nin Şikk-ı Evveli'ne tâbi (A/1, No. 11) kalemlerde gösterilmiş bulunmaktadır.

974 - 975 malî yılı bütçe cetvelinin sonunda negredilmiş olan bu «notlar», bilhassa rûznâmecilerle mukata'acıların vazifelerini ne şekilde îfa etmekte olduklarına dâir ve dolayısıyla merkezdeki maliye bürolarının muamelâtı hakkında oldukça tafsilâtlı bir şekilde malûmat vermektedirler. Bu notlar ayrıca, bu üç büronun A/1, B/1 ve C/1 işaretleriyle nakletmiş olduğumuz isimli kadro cetvellerinde, bu kadrolardan her birini işgal eden kalem efendilerinin hangi memuriyetlerden gelip bil'âhara terfi ederek hangi memuriyete nakledilmiş oldukları, memleketleri, yetişme tarzları, meziyet ve şahsiyetleri hakkında verilmiş olan malûmat ile de enteresandırlar.

İcmal-i muhasebe-i varidât ve mesârif-i Hızane-i Âmire
'ammerehallahu te'âlâ ilâ yevm-il-âhıra* an evvel-i Nevrûz
el-vâki fi 29 Şa'ban 974 ilâ evvel-i Nevrûz el-vâki fi
11 Ramazan 975

(s. 262 b)

Asl-ı mal fî sene-i kâmile

ma'a bakıyye-i muhasebe-i mâziye ve tefavüt-i hasene

348 544 150

a) 'An bakıyye-i muhasebe-i sene-i mâziye	119 509 235
b) 'An-il iyrâd [1]	226 203 058
c) Tefavüt-i hasene	2 831 858
	<hr/>
	348 544 151

Minhâ masraf [2] 221 532 423

El-bâki [3] 127 011 728

[1] «Bir yıllık mahsuldür.»

[2] «Bir yıllık masraftır.»

[3] Cetveli tertib veya tetkik edenler, ayrıca, yalnız fradla masrafı karşılaştıranak :
226 203 058
— 221 532 423

4 670 635 «mahsul masraftan kırk altı yük ve yetmiş beş bin altı-yüz otuz beş akçe ziyadedir» diye bir kayıt da düşürmüşlerdir.

[*] عمرها الله تعالى الى يوم الآخره

Sene 974 Nevruzundan sene 975 Ramazanının 11 inde vâki Nevruz evveline gelince Hazine-i Âmireye teslim olunub ve sarf olan akçenin bir yıllık muhasebesidir.

İcmâl-i muhasebe-i varidât ve mesârif-i Hızâne-i Âmire
'ammerehallahu te'âlâ ilâ yevmi'l-âhıra*
'an vilayet-i Rumeli ve Anadolu ve Mısır ve Şam ve Haleb ve
evkaf-ı Haremeyni'ş-şerifeyn ma'a varidât-ı gayr-i mukarrere
'An evvel-i Nevruz el-vâki fi 29 Şa'ban sene 974 ilâ
evvel-i Nevruz el-vâki fi 11 Ramazan sene 975

*Be-ma'rifet-i Hasan Çelebi ve Abdülgafur Çelebi ve Derviş
ve Ahmet Çelebi defterdârân-ı Hızâne-i 'Âmire*

(s. 263 b)

I

(VARİDAT FASLI)

Asl-ı mal fi sene-i kâmile
ma'a bakıyye-i muhasebe-i mâziye ve tefavüt-i hasene

348 544 150

1) 'An bakıyye-i muhasebe-i sene-i mâziye [4]	119 509 235
	[6] [7]
2) 'An iyrad [5]	182 022 400 +44 180 628 226 203 058

[4] «74 yılı Nevruzunda hazinede mevcut olan akçe budur ki bakıyye-i muhasebe deyü yazılır».

[5] «Cümle bir yıl içinde Hızâne-i 'Âmire'ye teslim olunan akçedir» «Tafsili iki kalemdir».

[6] Fi sene-i sâbika.

[7] + ez-ziyâde an sene-i sâbika.

— nâkıs » » »

a) 'An vâridât-ı mukarrere	[⁸]	194 681 730	(+30 200 000)
b) » » gayr-ı »	[⁹]	31 521 325	(+13 800 000)

(226 203 055)

3) 'An tefavüt-i hasene	[¹⁰]	3 713 000	—	881 000	2 831 858
					(348 544 151)

* * *

a) Varidât-ı mukarrere

A/1) Vilâyet-i Rumeli'nin Şikk-ı Evvelinde baş defterdar Hasan Çelebi kullarına tâbi' olan kalemlerin mahsulüdür.

194 681 730

		[⁶]	[⁷]	
Tâbi-i Şikk-ı Evvel		67 951 000	+11 239 000	79 143 634
1) 'An mukata'a ...	29 351 477	Sene-i sâbıkadan	4 399 000	akçe ziyadedir
2) » âdet-i ağnâm	4 399 763	»	»	38 000 » kesirdir
3) » cizye ve ispenç	33 483 296	»	»	5 100 000 » ziyadedir
4) » rüsûm-ı berevât ve ahkâm	8 111 123	»	»	2 200 000 » »
5) » tezkire-i timarhâ	8 074 465	»	»	1 496 000 » »
6) » emvâl-i müteferrika [¹¹]	1 723 510	»	»	2 000 000 » kesir üzeredir
				(79 143 634)

[8] «Varidât-ı mukarrere her yıl Hızâne-i 'Âmire'ye dahil olması lâzımgelen akçelerdir».

[9] «Varidât-ı gayr-i mukarrere oldır ki her yıl vâki olmayub 'avarız akçesi ve cülûs-ı hümayûn sebebi ile kadılar pişkeşi ve nüzül ve zahire akçesi ve hazineden satılan esbâb behâsı ve Diyarbekir ve Yemen mahsulü ve gayri bunların gibi akçeler ki kâh vâki olur kâh olmaz». (bak 15 ve 16 numaralı notlar).

[10] «Tefavüt-i hasene bundan hasıl olur ki, hazineye altun ellidokuza alınub bunda sarf olunduğu zamanda altmışar akçeye virilüb Budin hisar erleri mevâcibine gönderildikde altmışbeşer akçeye virilüb bu muhasebede Budin'e sene-i sâbıkadan 127 yük akçelik altun eksik gönderilmeğin tefavüt-i hasene noksan üzeredir».

[11] «Emvâl-i müteferrika mevkufât ve mâbeyn ve bağçeler mahsulü ve pencik mahsulü ve doğancılar mürde-behâsı ve şehremîni ve matbah emîni ve Galata emîni ve arpa emîni ve donanma muhasebeleri ve çuka ve bez muhasebeleri ve gayri vâki olan muhasebelerin bakıyyelerinden hazineye teslim olan akçelerdir her zaman beraber olmaz düşdüğüne göredir.»

A/2) Vilâyet-i Rumeli'nin Şikk-ı Sânisinde Derviş Çelebi kullarına tâbi' olan kalemlerün mahsulüdür.

Tâbi'-i Şikk-ı Sâni-i vilâ-	[⁶]	[⁷]	
yet-i Rumeli cümle	20 656 016	+ 6 391 765	27 047 782
1) 'An mukata'a ...	23 598 699	Sene-i sâbıkadan 5 795 000 akçe ziyadedir	
2) » âdet-i ağnâm	2 972 485	» » 321 000 » »	
3) » mevkufât ...	109 121	» » 42 000 » »	
4) » pişkeş-i riya-			
set ve medrepo-			
lidân	367 477	» » 232 695 » »	
			(27 047 782)

B/1) Vilâyet-i Anadolu'nun Şikk-ı Evvelinde Abdulgafur Çelebi'ye tâbi' olan aklâmın mahsulüdür.

Tâbi'-i Şikkı Evvel der vilâyet-i Anadolu	[⁶]	[⁷]	
			24 690 195
1) 'An hashâ-i kadîme ...	10 322 315	+ 672 473 [^{11/1}]	10 994 788
2) » mukata'a		+ 1 400 000	10 909 584
3) » cizye		+ 91 159	577 296
4) » rüsûm-ı tezkirehâ		[¹²]	480 037
5) » emvâl-i mütefer-			
rika [¹³]			3 099 871
6) » hashâ-i hazreti pa-			
dişah h.h.* der vilâyet-i			
Anadolu [¹⁴]	26 061 576		9 695 407
			(35 756 983)
			(11 067 788)
			(24 689 195)

[11/1] Bu rakam aslında (her halde yanlışlıkla) 4 672 473 olarak kaydedilmiştir.

[12] «Sene-i sâbıkada teslim olunmamıştır.»

[13] «Emvâl-i müteferrika ve mevkufât ve bedel-i piyâde ve piyadelerin çiftlikleri behâsı ve pişkeş-i riyaşet mahsulüdür.»

[14] «Sene-i sâbıkada sekiz aylık mahsuli mahrûse-i İstanbul'a gelmezden mukaddem Kütahya'da kabz olunub se'adette geldiklerinden sonra sene 974 Cema-ziyel-evvelinin guresinden gaye-i Şa'bana değin dört ayda 37 yük akçe teslim olunub hâliyâ bir yılda 96 yük ve 95 bin akçe teslim olunmagın sene-i sâbıkâ ile tatbik olunmadı.»

[14/1] Bu rakam bütçe'nin varidât faslı hesaplarında bu bölüm için tespit

[*] خلعت خلافة

B/2) Vilâyet-i Anadolu'nun Şikk-ı Sâni'sinde Ahmed Çelebi kullarına tâbi' olan aklâmın mahsulüdür.

Tâbi'-i Şikk-ı Sâni-i vilâ-	[⁶]	[⁷]	
yet-i Anadolu... ..	9 191 097	+ 2 318 032	11 509 129
1) 'An mukata'a ...	9 186 672	Sene-i sâbıkadan	2 690 678 akçe ziyadedir
2) » cizye-i geb-			
rân	1 776 794	» »	505 381 » kesir üze-
3) » rüsûm-ı tez-			redir
kire-i timarhâ	92 404	» »	58 204 » ziyadedir
4) » mevkufât ve			
pîşkeş-i riyâset ve			
bedel-i piyade ve			
gayruhu	453 275	» »	74 531 » »
	(11 509 145)		
	+ 16		

A-B) Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere evkafının mahsulidir, defterdar Ahmed Çelebi kalemine tâbi'dir.

'An evkaf-ı Haremeyni's-şeri-	[⁶]	[⁷]	
feyn der vilâyet-i Rumeli ve			
Anadolu	699 699	+ 450 370	1 150 063
			(9)

C) 'An vilâyet-i Mısır ve Şam ve Haleb ma'a cizye-i Kıbrıs
867 276 altun = 51 141 284 akçe

	Fî sene-i sâbıkâ	El-kesir	
	879 107	fî sene-i sâbıkâ	
		— 11 831	
1) 'An vilâyet-i Mısır		Altun	Akçe
	570 000 altun	—10 000 altun	560 000 (33 000 040)
2) » » Şam ve Haleb			
	301 107 »	— 1 831(?)»	(299 216) (?)
3) » cizye-i Kıbrıs	Her sene bu mıkdar da	8 000	(?)
	teslîm olunur.	(867 276)	(51 141 284)

—60

edilmiş olan 24 690 195 den 11 067 788 akçe ziyadedir. Bu farkın nereden geldiği lâyıkiyle anlaşılammakla beraber «1», «2» veyahut «3» numaralı gelir kaynaklarından birinin diğerlerinden birinde esasen dahil bulunduğu tahmin edilebilir.

* * *

b) 'An varidât-ı gayr-i mukarrere [¹⁵, ¹⁶]

	Fî sene-i sâbıka	Ez-ziyâde 'an sene-i mâziye	
	17 628 394	+ 892 927	31 521 321
1)	'An mahsul-ı vilâyet-i Diyarbekir	30 000 altun	1 769 300
2)	» » » Yemen	29 000 »	1 723 744
3)	» » » Beç	44 932 guruş	1 797 280
4)	» » medfûn ki der vilâyet-i Mısır der hane-i İbrahim Beğ nâ- zır-i emvâl-i sâbık-ı vilâyet-i Mısır yâfte	90 000 altun	5 310 000
5)	» pişkeş-i ümerâ		1 954 083
6)	» » kuzât		1 635 500
7)	» akçe-i 'avarız-ı vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Diyarbekir		8 396 068
8)	» behâ-i nüzül ve zahire		1 439 322
9)	» akçe-i Rıdvan Paşa mîr-i miran-ı vilâyet-i Yemen ki telef-kerde bud		1 434 289
10)	» behâ-i akmişe 'an Hızâne-i 'Âmire furuhte		906 140
11)	» » emlâk-i kenîsehâ ki muharrir-i vilâyet furuhte		400 000
12)	» rûsûm-ı filoricîyân-ı vilâyet-i Sirem ki ber-mûceb-i âdet-i kadîme be-cihet-i sefer-i hümâyûn cem' şude		856 755
13)	» emvâl-i saire		3 898 840
			(31 521 321)

[15] «Yukarıda icmâl üzere yazılan varidât-ı gayr-i mukarrerenin mahalli bu olmağın tafsil üzere yazılmamıştır.»

[16] «Her sene vâki olmiyan 'avarız akçesi ve Diyarbekir ve Yemen ve Beç mahsuli ve mal-i medfun ve kadılar ve beğler pişkeşi ki cülûs-i hümâyûn sebebiyle alınmıştır ve nüzül ve zahire akçesi ve bunların gibi akçeler her yıl vâki' olmadığı cihetle vâridât-ı gayr-i mukarrere denilir. Bunlardan gayri bir yıllık mahsul 194. 8(51.433) akçedir. Bu takdirce mahsul masrafdan 26.8(51.423) akçe eksik olur.»

II

EL-MESARİF

Fî	Ez-ziyâde	
sene-i sâbika	'an sene-i sâbika	
207 932 516	+13 569 907	221 532 423 [17]

A — El-mevâcibât	Fî	Ez-ziyâde	
	sene-i sâbika	'an sene-i sâbika	
	100 597 149	+26 719 834	127 316 983 [18]

<i>Neferen</i>	<i>Fî yevm</i>	<i>selâse eşhür</i>	<i>Fî sene</i> [21]
42 262	358 772	31 968 867	127 875 470
		[19, 20]	

Fî'l-asıl

- a) Merhum ve mağfur-un-leh Sultan Süleyman Han Gazi tâbe serah zamanında olan kulların cümlesidir.

39 608	267 509	23 695 792	94 783 168
--------	---------	------------	------------

- b) Padişah-ı 'âlempenâh h.h.h.[*] ile Kütahya'dan bile gelen kulların neferi ve mevâcibidir.

4 956	26 133,5	—	9 258 780
-------	----------	---	-----------

(104 041 948)

[17] «Bu yılda vâki' olan bir yıllık mahsulden hazineye teslim olan 226 20- (3 058) akçe olup zikrolunan mahsulden 221 5(32 423) akçesi sarf olunub mahsul masraftan 4 670 635 akçe ziyadedir. ber-tafsîl *surh*'la masraf üstünde yazılmıştır.» (s. 269 a) (Mûtarıza içindeki rakamlar birinci sayfaya göre tashih edilmiştir.)

[18] «'An gurre-i Receb 974 ilâ gaye-i Cemaziyelâhır 975». «Bu tarihten sonra vâki' olacak mevâcib gelecek muhasebeye dahil olur.» İçinde «âdet-i mukarrere ve nânhoregân» yoktur (bk. not 21 ve 32).

[19] «Evvel zamanda üç ayda mevâcib 23 190 000 akçe virilirdi, hâliyâ üç ayda 31 968 (876) akçe mevâcib virilür, evvelkinden her üç ayda 8 778 000 akçe ziyade mevâcib virilür.» (s. 27. b).

[20] «El-mukarrer».

[21] «Fî sene ma'a âdet-i mukarrere ve nânhoregân» 32 numaralı notun bulunduğu yere bakınız.

[*] Hullidet hilâfetuhu hazretleri.

(Cülûs münasebetiyle verilen *terakkî*'nin bir yıllığı)[²⁵] ... .. (29 447 032)

974 senesinde mevcut 44 567 [²²] 133 488 980 [²²]

(Geçen seneden beri eksilen miktar) ... .. —2 305 [²³] —5 613 510 [²³]

42 262 [²⁴] 127 875 470 [²⁴]

Cema'at-ı	Neferen	Fî yevm	Fî sene
1) Müşaherehôrân	1 092	24 375	8 328 805
a) Cema'at-ı müşaherehôrân	604	6 638 965 [²¹]	
b) Gilmân-ı Enderûnî	488	1 689 840	
	(1 092)	(8 328 805)	
2) Yeniçeriyân-ı Der- gâh-ı 'Âlî	12 798	96 741	34 264 772
3) Ebnâ-i sipahiyân[²⁶]	3 124	71 260	25 226 040

[22] «Yukarıda mevâcibât yanında yazılan cümle nefer ve akçe ve Kütahya'dan gelüb ilhak olanlar ve *cülûs-i hümayûn terakkisi* 974 senede olan neferdir.» (s. 257 b).

[23] «Geçen seneden beri 2 305 nefer eksilüb bir yıllık mevâciblerinde 5 613 510 akçe kesilmiştir, şimdiki muhasebeden sonra vâki olan mevâcibin noksanı gelecek muhasebede zâhir olur. Bundan sonra gurre-i Receb'den sene 975 Zilhicce-sinin âhrına değin altı ayda 1 400 000 akçe eksilmiştir.»

[24] «Zikrolan 970 yılında cümle kul 38 700 nefer olup bir yıllık mevâcibleri 92 763 000 akçe idi. Hâliyâ 3 562 nefer ziyade olmağın bir yıllık mevâcibleri 127 875 000 akçe olup evvelkiden 35 112 000 akçe ziyadedir.» (s. 275 b).

[25] «*Cülûs-ı hümayûnda cümle kula verilen terakkinin bir yıllığıdır* :

a) 'An mevâcib-i yeniçeriyân gilmân-ı acemiyân	13 385 980 akçe terakkî		
b) » » gilmân-ı saire	16 061 052 » »		
		29 447 032»	

[26] «Sonradan 207 nefer dahi ilhak olunub hâliyâ 3 331 nefer olmuştur.»

4) Silâhdârân	2 785	54 260	19 208 040
5) 'Ulûfeciyân-ı Yemîn	1 337	17 150	6 071 100
6) » Yesâr	1 209	13 906	4 922 724
7) Gurebâ-i Yemîn	1 050	13 265	4 695 808
8) » Yesâr	1 539	13 983	4 949 980
9) Hademe-i İstabl-ı 'Âmire	4 341	21 066,5	7 457 540
10) Bevvâbîn ve teberdârân...	467	3 288	1 161 264
11) Hademe-i Matbah-ı 'Âmire	629	3 789	1 341 304
12) Cebeciyân	789	3 849	1 362 544
13) Topçiyân	1 204	6 145	2 175 328
14) Arabacıyân-ı top	678	2 754	974 916
15) Ehl-i hıref	647	5 585	1 977 088
16) Sakkayân	25	149	52 744
17) Hayyatîn-i hassa ve hil'at	369	2 355	833 668
18) Mehterân [^{26/1}]	620	4 158	1 471 928

a) Mehterân-ı Hayme	934 516
b) » 'Alem	537 412

(1 471 928)

19) Bâzdârân [^{26/2}]	418	2 271	803 932
20) Gilmân-ı 'acemiyân-ı İstan- bul ve gayruhu	7 745	18 337	6 618 600

(42 866) [^{26/3}]

+ 604

(133 898 125) [^{26/4}]

+ 409 145

B — Et-teslîmat

Fî
sene-i sâbika

71 769 851

Ez-ziyâde
'an sene-i mâziye

+ 266 038

72 035 889

[26/1] «'Alem ve çadır mehterleri bir yerde yazılmıştır.»

[26/2] «Çakırcılar ve şahinciler ve atmacacılar cümlesi bir yerde yazılmıştır.»

[26/3] Teferrüâtın toplanması suretiyle elde edilmiş olan bu rakam yukarda «neferen» olarak verilmiş olan 42 262 den 604 fazladır.

[26/4] Aynı şekilde bu yekûn da yukarda (bk. 22 numaralı notun bulunduğu yer) verilmiş olan senelik mevâcib yekûnundan farklıdır.

1) Se'adetlü padişah-ı 'âlempenah hazretlerine teslim olan akçe

	Fî sene-i sâbika	Ez-ziyade 'an sene-i sâbika	
Be-hazret-i padişah-ı 'âlempenah hullidet hilâfetuhu ...	24 316 153	+7 150 161	31 466 314
a) 'An hasene-i Mısır 500 000 sikke =	30 000 000 akçe		
b) 'An nakdiye		850 000 »	
c) 'An mahsul-ı bağçehâ-i hassa der İstanbul ve Edirne		616 314 »	
		(31 466 314)	

2) Teslîmât-ı saire ... .. . 47 453 698 —6 884 123 40 569 575

a) Teslîm be-Ali Beğ Emîn-i Harc-ı Hassa-i İstanbul be-cihet-i ihracât-ı hassa	14 034 347 [27]
b) Teslîm be-Bâli Emîn-i Matbah ve diğ-er Bâli kâtib be-cihet-i ihracât-ı Matbah-ı 'Âmire	5 468 776 [28]
c) Teslîm be-Bâli Çelebi Emîn-i Cev be-rây-i İstabl-ı 'Âmire	6 732 851 [29]
d) Teslîm be-Mustafa Çelebi Emîn ve Kaasım Çelebi kâtib ve gayri be-cihet-i ihracât-ı Galata	4 750 529 [10]
e) Teslîm be-Süleyman ve Mustafa 'an çavuşân-ı Dergâh-ı 'Âli be-cihet-i ihracât-ı harc-ı râh-ı elçi-i sürh-ser ...	1 538 000
f) Teslîm be-Halil Emîn-i Harc-ı Hassa-i Edirne be-cihet-i Harc-ı Hassa ve gayruhu	4 051 963
g) Teslîmât-ı saire	3 993 379

(40 569 845)
+ 70

[27]	«Sene-i sâbıkadan 649 654 akçe kesir üzeredir.»
[28]	« » » 638 376 » ziyadedir.»
[29]	« » » 697 154 » » »
[30]	« » » 117 269 » kesir üzeredir.»

- 1) Be-cihet-i ihracât-ı çuka-i yeniçeri-
yân-ı Dergâh-ı 'Âlî ve pirehen ve zir-
câme-i mezbûrîn 890 000
- 2) Be-cihet-i ihracât-ı fodula ve tophane
ve kârhane-i akmîşe-bâfân ve gayruhu 3 103 379
- (3 993 379)

(40 569 845)

+ 70

C — Âdât

	Fî sene-i sâbika	El-kesir 'an sene-i sâbika	
	3 155 562	—544 227	2 611 335
1) 'Âdet-i nafaka-i yeniçeriyân ki be-kıla'-ı vilâyet-i Budin firistâde-end	12 778(?)		1 105 020 [31]
2) 'Âdet-i keman-behâ-i yeniçeriyân ve gil- mân-ı 'acemiyân ve teberdârân	18 547(?)		556 410 [32]
3) 'Âdât-ı saire	—		949 905 [33]
			(2 611 335)

D — İn'amât

Sene-i sâbıkadan 5 080 akçe ziyadedir 342 580

E — Teşrifât

Sene-i sâbıkadan 307 530 akçe ziyadedir 367 000

F — Tasaddukaat

Sene-i sâbıkadan 397 000 kesir üzeredir 355 100

[31] «Her nefere doksana akçeden». Bu hesap 50 bin farkla doğruya yakındır. Fakat, merkezdeki mevcudunun hemen aynı denilebilecek bir miktardaki yeniçerinin Budin vilâyeti kal'alarında bırakıldığını kabul etmek güçtür.

[32] «Her nefere otuzardan». Bütçenin «mevâcibât» kısmındaki rakamlara nazaran bu zümrelerin mevcut yekûnu 21 bini geçmektedir.

[33] «Elçiler geldikde ri'âyeten virilen akçelerdir.»

G — Sâlyânehâ [34]

Sene-i sâbıkadan 33 389 akçe			551 157
	Fî şehr	Fî sene	
1) Sâlyâne-i kadıaskerân-ı vilâyet-i Rumeli ve Anadolu	—	408 996	
a) Be-cihet-i kadıasker-i Rumeli	17 165	205 980	
b) » » » Anadolu	16 918	203 016	
		<hr/>	
		(408 996)	
2) Sâlyâne-i kâtibân-ı Hızâne-i 'Âmire ve Divan-ı 'Âlî ve divit- dâr ve vezzân ve gayruhu ...	—	142 161	
		<hr/>	
		(551 157)	

H — Mevâcibât-ı kıla' der vilâyet-i Budin ve Tameşvar ve gayruhu

	Fî sene-i sâbıka	El-kesir 'an sene-i sâbıka	
	27 822 024	—12 248 589	15 573 463
1) Be-cihet-i mevâcib-i merdân-ı kıla'-ı vilâyeti Budin ve Sigetvar ma'a mevâcib-i yeniçeriyân-ı vilâyet-i mezbûre			12 266 665
a) Mevâcib-i merdân	10 766 665		
b) » yeniçeriyân	1 500 000		
		<hr/>	
		(12 266 665)	
2) Be-cihet-i mevâcib-i merdân-ı vilâyet-i Tameşvar ^[35] 40 000 altun =			2 400 000
3) Be-cihet-i mevâcib-i rüesâ ve 'azebân ve gayruhu der Galata ve Gelibolu			888 562

[34] «Kadıasker mevâcibi dahi bilebilir, anı dahi sâlyâne deyü kayd iderler.»

[35] «Fî sene-i sâbıka 600 000

«Ez-ziyâde 'an sene-i sâbıka ... 1 800 000

---

2 400 000»

I — El-mubaya'ât [36]

	Fî sene-i sâbika	El-kesir 'an sene-i sâbika	
	1 700 598	— 920 849	779 749
J — Be-cihet-i ihracât-ı müteferrika	975 926	+ 57 134	1 033 060
K — Be-cihet-i edâ-i düyûn	206 890	+ 359 247	566 137

---

[36] «Hazine için satun alınan esbâb behâsıdır.»

III

EL - BÂKÎ

Mevcud-ı hazine ..... 127 011 728 [37; 38; 39]

a) Der Heft-kulle ..... 39 700 000 [40]

b) Der Hızâne-i 'Âmire... .. 87 311 728 [41]

(127 011 728)

[37] «Geçen senede ki 974 Nevrûz'unda (29 Şa'ban) 1 195 yük akçe Hızâne-i 'Âmire'de mevcut kalub hâliyâ işbu sene 975 Nevrûzunda (11 Ramazan) geçen seneden 75 yük akçe ziyade kalmıştır.»

[38] «Zikrolunan akçeden gurre-i Receb'de sene 975 Zilhicce'sinin âhurına değin altı aylık mevâcib virilüb altıyüz yükden ziyadesi sarf olunmuştur.»

[39] «Bundan evvel 973 yılında vâki olan Nevrûzda Hızâne-i 'Âmire'de 141 736 000 (akçe) mevcut kalub cülûs-ı hümayûnda cümle kula *terakki* olmakla vâki' olan yeni mahsul sarf olundığından gayri kadimden mevcut olan akçeden dahi 14 724 000 akçe sarf olunmuştur.» Kanaatımızca 873-974 malî yılı bütçesindeki hakikî açığın burada gösterildiği gibi, 14 724 000 değil, 22 226 765 akçe olması lâzımgelir. Çünkü o yıl hazinenin bakiyye mevcudu 141 736 000 akçe olarak teslim alındığı halde müteâkıp yıla 119 509 235 akçe devredilmiştir.

[40] «Yedikule'de olan akçe ve altunun behâsıdır.»

[41] «Hazinede olan akçe ve altunun behâsıdır.»

(MÜLHAK BÜTÇELER)

A

İcmâl-i muhasebe-i vâridât ve mesârif-i Hızâne-i 'Âmire 'an **mahsul-i beytü'l-mâl-i hassa ve 'âmme** der vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Mısır ve Şam ve Haleb 'ani't-tarihi'l-mezbûre

I — **Aslı mal** fî sene-i kâmile ma'a bakıyye-i muhasebe-i mâziye 13 618 693

1) 'An bakıyye-i sene-i mâziye 9 860 732

2) 'Ani'l-ıyrâd.^[42] 3 757 967

'An vilâyet-i	Sikke-i hasene	Fî	
a) Rumeli ve Anadolu	—	—	3 478 838
b) Mısır	784	59	46 256
c) Şam ve Haleb	3 947	59	232 873

II — **El-mesârif** 1 941 739

Fî sene-i sâbıka 2 243 276

El-kesir 'an sene-i sâbıka ... .. — 301 537

III — **El-bâkî** 11 676 954

1) Der Heft-kulle 2 840 000

2) Der Hızâne-i 'Âmire 8 836 954

[42] «Fî sene-i sâbıka 2 981 554
Ez-zıyâde 'an sene-i sâbıka +776 413 »

B

İcmâl-i muhasebe-i varidât ve mesârif-i **zevaid-i evkaf-ı selâtîn**
 ma'a zevaid-i evkaf-ı merhum ve magfurun leh Sultan Süleyman
 Han 'ani't-tarihi'l-mezbûr (s. 277a)

I — Asl-ı mal fî sene-i kâmile ma'a bakıyye-i muhasebe-i mâziye	19 998 421
1) 'An bakıyye-i muhasebe-i mâziye	17 623 199
3) 'Ani'l-iyârâd	2 375 222
	<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black; margin: 0;"/> (19 998 421)
II — El-mesârif	[43] 2 368 039
Fî sene-i sâbıka	1 031 260
Ez-ziyâde an sene-i sâbıka	+ 336 799
	<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black; margin: 0;"/> (1 368 059)
III — El-bâkî	18 630 382
1) Der Heft-kulle	5 720 000
2) Der Hızâne-i 'Âmire	12 910 382
a) 'An zevayid-i evkaf-ı selâtîn	5 448 743
b) An zevayid-i evkaf-ı imaret-i mer- hum ve magfurun-leh Sultan Süley- man Han Gazi tâbe serâh	7 461 639
	<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black; margin: 0;"/> (12 910 382)
	<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black; margin: 0;"/> (18 630 382)

[43] Bu rakamın 1 368 059 olması lâzımgelirdi. Fakat o zaman da *el-bâkî*'nin 17 630 362 etmesi icab edecekti ki bu rakam da teferruâtına uymayacaktır.

C

İcmâl-i muhasebe-i varidât-ı zevayid-i evkaf-ı vüzerâ ve ümera der vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ani't-tarihi'l-mezbûr

2 480 963 (s. 278a)

1) 'An bakıyye-i muhasebe-i sene-i mâziye ...	2 376 373
2) 'Ani'l-iyârâd	104 590
	<u>(2 480 963)</u>
Der Hızâne-i 'Âmire	1 516 704
Der bezzazistân-ı İstanbul	964 259
	<u>(2 480 963)</u>

CEM'AN

Mevcud-ı hazine ve beytü'l-mâl ve zevayid-i evkaf-ı selâtîn ve vüzerâ .. .. .

159 800 033

a) Fî sene-i sâbika	150 141 230
b) Ez-ziyâde 'an sene-i sâbika	9 658 103

(159 799 333) (?)

1) Der Hızâne-i 'Âmire	110 575 774
2) Der bezzazistân-ı İstanbul	964 259
3) Der Heft-kulle	48 260 000
	<u>(159 800 033)</u>

(MALİYE İDARESİNİN MERKEZ BÜROLARININ
TEŞKİLÂT VE KADROLARI)

I
(İSİMSİZ KADROLAR)

Büroların müşterek şefleri :

Hızâne-i 'Âmire'de olan kâtiblerin ahvalin beyan ider (s. 124b)

1) Rûznâmecî-i Evvel

2) Rûznâmecî-i Sâni

Külliyen mukata'âtdan ve mevkufâtdan hâsıl olan emvâli **mukata'a-** cı'lar ve **mevkufâtçı'**lar kendü defterlerine **tahvîl** idüb ve tahvîlin altına **tahrir** yazub ve ol tahvîlin suretin rûznâmecilere virüb rûznâmeciler dahi aynı ile geçirüb ve mezkûr suretleri her **efendi'**nin kaleminde vâki' olan **varidâtçı'**ya virürler, anlar dahi defterlerine kayd idüb **tahvîl'i** aynı ile hıfz iderler.

Ve umumâ cizyeden hasıl olan emvâlin defterini **haraççı'**lar getirüb muhasebeye virürler. Muhasebeci dahi kendü şakirdlerine ve erbâb-ı kalemîn ba'zı şakirdlerine virüb erkaamını görüb muhasebe-i 'atık ile tatbik idüb **zîr** ve **bâlâ** görüldükden sonra muhasebeci tahvîl idüb suret-i tahvîli **rûznâme'**ye gönderüb ber-mûceb-i tahvîl akçe Hızâne-i 'Âmire'ye alınub ol **tahvîl** girü muhasebeciye gelüb muhasebeci dahi cümle cüz'i(?) fihrist idüb sene tamam oldıkda muhasebeyi ol aradan (oradan) okur.

Ve ibtidâen rûznâmeye **baş-rûznâmecî** ve ba'dehu **rûznâmecî-i sâni** tahvîl ider ve ba'dehu vüzerâ-i 'izâm tarafından rûznâmede oturan kimesneler tahvîl ider.

Ve umumâ müteferrikaların ve ağaların ve çaşnigirlerin ve erbâb-ı kalemîn 'ulûfelerini aydan aya rûznâmeciler virürler ve külliyen vâki' olan ibtidâ ve izdiyâdı rü'ûsdan reisin imzasıyla suretin alub rûznâmeye kayd

iderler ve külliyyen içerü saraylardan ve yeniçeriden ve gayriden bölüğe ilhak olanlar için **fırkeş-behâ** beşer filori virilüb rûznâmeciler tahvîl ider.

Ve beytü'l-mâlden vâris zâhir olub Dîvan-ı 'Âli'de kadıaskerler huzurunda **beytûlmalci** yüzüne verasetin isbat idüb hazineden akçe çıkmak lâzımgeldikde hucetlerinin suretin rûznâmeciler defterlerine kayd idüb ve hucetlerin hıfz idüb ba'dehu akçeyi virirler.

Ve hazineden ihrac olunan altun ve gümüş ve kürk ve akmişe-i mütenevvi'a ve ser-i 'alem ve geriye her ne vâki' olursa iki rûznâmeci tahvîl ider.

Ve şehir emîninden **müşahere** virilüb sair levâzım görülen sultanlardan 'ideynde padişah-ı 'âlempenah için gelen boğçalara virilen kumaşları dahi tahvîl iderler.

3) Muhasebeci-i Rumeli : (s. 125a)

İstanbul'da ve Rumeli'nde olan tevliyet-i selâtin-i 'izam ve vüzerâ muhasebelerin ve külliyyen cizye defterlerin haraççılar getirüb muhasebeciye virüb anlar dahi şakirdlerine ve erbâb-ı kalemin şakirdlerine virüb erkaamın dökdürüb muhasebe-i 'atık ile tatbik idüb zir ve bâlâ görüldükden sonra tahvîl idüb suret-i tahvîli rûznâmecilere virürler.

Ve şehir ve Galata ve arpa ve matbah emînlerinin muhasebelerin kendü şakirdlerine gördürüb ve muhasebe-i 'atık ile tatbik idüb ba'de't-tatbik ol muhasebeyi hıfz iderler.

Ve 'amâyir-i selâtinin muhasebelerin baş şakird ve gayri şakirdlerin görüb muhasebesin muhasebeci defterdar efendilere virüb anlar dahi vüzerâ-i 'izâma okuyub anlar dahi terakki ve 'azil icab idenleri padişah-ı 'âlempenah hazretlerine okurlar.

4) Muhasebeci-i Anadolu : (s. 125b)

Külliyyen Anadolu'da olan selâtin-i 'izâm ve vüzerânın tevliyetlerinin muhasebelerin görür.

Ve umumen cihat-ı selâtin ve vüzerâ ve mir-i mirân ki Rumelinde ve Anadolu'da vâki' olur, onların beratlarının tezkireleri mezbûrdan ihrac olunur.

Ve Küre-i Ma'mûre'nin dahi muhasebesin görür ve Erzurum'dan ma'dâ kılâ'n mevâcibleri ve beratları dahi mezbûrdan ihrac olunur.

Ve muhasebelerin muhasebeci defterdar efendilere virüb anlar dahi vüzerâ-i 'izâma okuyub terakki ve 'azil icab iderse padişah hazretlerine okurlar.

5) Mukabeleci :

Umumen bölük ve yeniçeri ve matbah ve ahur ve gayrinin kâtibleri her üç ayda bir defter idüb ve ol defteri hazinede duran ana^[1] defteri ile tatbik idüb ve ol defteri mukabeleci hıfz idüb ne mıkdar akçe olduğun rûznâmeciler suretin virüb ba'dehu mevâcibleri ihrac olunur.

Ve ibtida ve izdiyad ki bölük hakkında vâki' olur, rûznâmeye kayd olundıktan sonra mukabeleci defterine kayd idüb ba'dehu bölük kâtibleri defterlerine kayd iderler.

[1] ı

A

BAŞ DEFTERDARIN KALEMİNE TÂBİ OLAN KÂTİBLER BUNLARDIR

(s. 126a)

1) Mukata'acı-i Evvel :

İbraîl ve İsakçı ve Tolca ve Maçın ve memleha-i Ahyolu ve bilcümle Tuna kenarında vâki' olan iskeleler ve memlehalar mezbûrun kalemindedir.

Ve kaleminde vâki' olan ümenâ ve 'ummâlin ve küddâmın beratları ve ahkâmları tezkirelerin virüb ahkâm beratları yazıldıktan sonra kendüleri tekrar **sahh** idüb ve mîrî resimleri tezkireden alındıktan sonra sahibinin eline veyahut ahkâm kâtiblerinin hizmetkârı ile **dividdâr**'a gönderüb ol dahi evvelâ defterdar efendilere virüb (defterdar) efendiler dahi hükm-i şerîfin ve berevâtın zahrında kendü isimlerin imza eyledükden sonra vüzerâyâ virüb nişan-ı hümayûnla nişanladıktan sonra kîse ile **kâğıd emîni'**-ne gönderüb ba'dehu sahibleri kâğıd emîninden alır.

Ve kaleminde vâki' olan âdet-i agnâmın defteri kendülerinde olub kalemlelerinde vâki' olan defterlerinin muhasebelerin şakirdleri gördükden sonra suret-i tahvîli rûznâmeye virüb akçe hazineye teslim oldıktan sonra tahvîli kendüler hıfz iderler.

2) Mukata'acı-i Sâni : (Vrk. 126b)

Umumen me'adin ve gayri mezbûrın kalemindedir ve kaleminde vâki' olan ümenâ ve 'ummâlin ve hüddâmın beratları ve ahkâmları tezkirelerin virüb ahkâm kâtibleri yazdıktan sonra kendüleri tekrar **sahh** idüb ve mîrî resimleri tezkireden alındıktan sonra sahibinin elinde veyahut ahkâm kâtibinin hizmetkârı ile **dividdâr**'a gönderilüb ol dahi evvelâ defterdâr efendilere virüb efendiler dahi ahkâmın ve berevâtın zahrında kendü isimlerin imza eyledikden sonra vüzerâyâ virüb nişan-ı hümayûnla nişanlandıktan sonra kîse ile **kâğıd emîni'**-ne gönderüb ba'dehu sahibleri ol aradan alır.

Ve kaleminde vâki' olan âdet-i agnâmın defteri kendülerinde olub muhasebelerin şakirdleri gördükden sonra suret-i tahvîli rûznâmeye virüb akçe hazineye teslim oldıktan sonra tahvîli kendüler hıfz iderler.

3) Mevkufâtçı :

Başdefterdârın eğer beytü'l-mâl ve yava ve timar gayridir ki mevkuf ola mezbûrın kalemindedir, ancak anı yazar.

4) Varidâtçı :

Başdefterdarın olub ol kalemde vâki' olan mukata'âtdan hazineye teslîm olan malı yazar ancak.

5) Tezkireci-i kılâ' (s. 127a)

Umumen Arabistan'ın ve Erzurum'un ve Rumelinde vâki' olan kılâ'm beratları ve mevâcibleri hükmü mezbûrdan ihrac olunur. Ve tezkirelerin **büyük efendi** nişanlayub kâğıd emîninden resmi bitdikten sonra ahkâm kâtibleri yazub dividdâr'a dahi gönderirler, ol dahi defterdar efendilere virüb efendiler dahi berevâtın ve ahkâmın zahrında kendi isimlerin imza eyledikten sonra vüzerâyâ virüb nişan-ı hümayûnla nişanlandıktan sonra kîse ile kâğıd emînine gönderilüb ba'dehu sahibleri ol aradan (oradan) alır.

6) Tezkireci-i ahkâm-ı Rumeli :

Rumelinde vâki' olan ahkâm-ı mîrî ve şekvâ ve berevât-ı çeltükçiyân ve huddâm-ı tuzciyân ve bî timar olan berevât-ı şahinciyândır, mezbûr tezkirelerin virüb ba'dehu başdefterdar nişanlayub kâğıd emîninden resmi bitdikten sonra ahkâm kâtibleri yazub sahibinin eline veyahut kâtiblerin hüddâmıyla dividdâr'a gönderilüb ol dahi defterdar efendilere virüb efendiler dahi berevâtın ve ahkâmın zahrında kendü isimlerin yazduktan sonra vüzerâyâ virüb nişan-ı hümayûnla nişanlandıktan sonra kîse ile kâğıd emînine gönderir, ba'dehu sahibleri ol aradan alır.

Ve her defterdarın bir tezkirecisi olub kendü kaleminde olanı tezkire idüb ba'dehu defterdarı nişanlayub sonra beratları ve ahkâmları üç defterdar ma'an nişanlar.

Ve mîrî ahkâm için tezkireci rûznâme tutub adına **kullar defteri** deyü tesmiye idüb vâki' olan ahkâmı kime virilür ise ismi ile ve şöreti ile kayd ideler, hîn-i sualde bulunması âsân olmağ için.

B

ANADOLU DEFTERDÂRININ KALEMİNDE OLAN KÂTİBLERDİR

1) **Mukata'acı-i Evvel** : (s. 127b)

Anadolu'da ve Bursa'da ve Mihaliç'de ve gayride olan mukata'aların ekseri mezbûrın kalemindedir ve kaleminde vâki olan ümenâ ve 'ummâlin ve hüddâmın beratları...^[43]

2) **Mukata'acı-i Sâni** :

Aydın ve Mentеше ve Teke ve Alâiye ve Hamid ve Manavgat ve Midillü ve Bergama mukata'ları mezbûrın kalemindedir...

3) **Mukata'acı-i Sâlis** : (s. 128a)

Saruhan ve Karesi ve Bolu ve Karaman ve Erzurum ve Sivas ve Kefe ve Trabzon mukata'aları mezbûrın kalemindedir...^[43]

4) **Mevkufâtçı** :

Anadolu defterdârının olub eğer beytü'l-mâl ve yava ve timar ve gayridir ki **mevkuf** ola, mezbûrun kalemindedir, ancak anı yazar.

5) **Vâridatçı** :

Başdefterdârın olub ol kalemde vâki' olan mukata'âtdan hazineye teslim olan malı yazar ancak.

6) **Tezkireci-i ahkâm-ı Anadolu** :

Anadolu'da vâki' olan ahkâm-ı mirî ve şekvâ ve berevât-ı çeltükçiyân ve hüddâm-ı tuzcıyân ve bî timar olan berevât-ı şahinci-yândır, mezbûr tezkirelerin virüb ba'dehu...^[43]

[43] Bu şekilde noktalanmış yerlerde benzeri memur ve vazifeye ait daha evvel «A» bölümünde verilmiş olan tafsilâtın aynı veya benzeri vardır.

C

ÜÇÜNCÜ DEFTERDÂRIN KALEMİNE TÂBİ OLAN
KÂTİBLER BUNLARDIR

1) **Mukata'acı-i Evvel :** (s. 129a)

İstanbul'da ve Edirne'de ve Selânik'de ve Morada ve gayride vâki' olan mukata'alar mezbûrın kaleminde...^[43]

2) **Mukata'acı-i Sâni :**

Şikk-ı Sâni'de vâki' olan mukata'a ve merhum İbrahim Paşa haslarından ifraz olunan havas ve gayri ki Şikk-ı Evvele tâbi'dir, mezbûrın kaleminde...^[43]

3) **Mukata'acı-i Sâlis :** (s. 130a)

Tırhala ve Siroz ve İnebahtı ve İskenderiye ve Arnavud Belgradı ve Gelibolu ve Çirmen mukata'aları mezbûrın kaleminde...^[43]

4) **Mevkufâtçı :**

Üçüncü defterdârın olub...

5) **Varidâtçı :**

Başdefterdârın olub...

6) **Tezkireci-i ahkâm-ı defterdâr-ı sâlis :**

Şikk-ı sâni'de vâki' olan ahkâm-ı mîrî ve şekvâ ve berevât-ı çeltükçiyân ve hüddâm-ı tuzciyân ve bî timar olan berevât-ı şahinciyan'dır, tezkirelerin virüb...

7) **Tezkireci-i kılâ'-ı Şikk-ı Sâni tâbi-i defterdâr-ı mezbûr :**

Kılâ'-ı Mora ve İnebahtı ve Moton ve Koron ve gayri kılâ'aların beratları ve mevâcibleri hükminin tezkireleri mezbûrdan ihrac olunur.

8) Mevcudâtçı : (s. 131a)

Birdir, hazine kapusunda oturub ne kadar akçe ve altun ve akmîşe-i mütenevvi'a gelür gider ise eğer haraçdır eğer sair mukata'âtdır ve gayridir kîse adedin yazar ancak.

9) Teşrifâtçı:-

Birdir, padişah hazretlerine gelen pîşkeşi yazar ancak.

10) Teslîmâtçı :

Birdir, ehl-i hirefe ve saireye işlenmek için virilen esbâbın teslîmin yazar ancak.

II

(Kadroların isimlendirilmiş şekli ve kâtiplerin hüviyeti)

CEMA'AT-I KÂTİBÂN-I HIZÂNE-İ 'ÂMİRE

Mehmed Çelebi
rûznâmçeî-i evvel

Mezkûr mukaddemâ hazinede şakird olub sonra vilâyet-i Arabistan'a gidüb anda mukata'acı olub ze'amete çıkub anda kapuda Anadolu muhasebecisi olub anda rûznâmecî olmuşdur. Sünbül Memî Çelebi demekle meşhurdur, ehl-i kalemdir, el'an za'imdir.

(Defterdâr-ı vilâyet-i Haleb şud be-cayeş Husrev Beğ)

Husrev Çelebi
rûznâmçeî-i sâni

Mezkûr Davud Paşa kullarından olub İstanbul'da pencik emîni olub küllî mahsul göstermeğin Anadolu muhasebecisi ve Rumeli muhasebecisi olub ve köpride binâ emîni olub rûznâmecî olmuşdur, Sarıkçı Husrev Beğ demekle meşhurdur, el'an bölükdedir.

(Rûznâmçeî-i evvel şud be-cayeş Süleyman Çelebi Mukata'aî-i Evvel)

Müşâhereyi ve beytü'l-mâl masrafını **küçük rûznâmecî olanlar** görüb **baş-rûznâmecî** karışmaz, ancak akçeyi ana teslim ider

A/1

KÂTİBÂN-I ŞIKK-I EVVEL
TÂBÎ-İ HASAN ÇELEBİ EFENDİ DEFTERDÂR-I HIZÂNE-İ 'ÂMİRE

1) **Mustafa Çelebi**
Muhasebeî-i Rumeli

Vilâyet-i Arabistan muhasebeciliğinden gelüb kapuda muhasebeci olmuştur, haricden gelmedir. Eğri Semer dinmekle meşhurdur, bölüktedir.

(Defterdâr-ı vilâyet-i Şam şüd be-cayeş Dünder Behmen-zade).

2) **Kara Süleyman Çelebi**
mukata'â-i evvel

Kefevidir, şakirdlikden hasıl olmuştur, ehl-i kalemdir, 'ulûfesin müşahereden alır.

(Rûznâmçeî-i sâni şüd be-cayeş Arnavud Hasan Çelebi mukata'âi)

3) **Hasan Çelebi Arnavud**
mukata'acî-i me'âdin

Şakirdlikden hasıl olmuştur, vezir-i a'zam hazretlerinin kadîmen emekdarı olub vilâyet-i Rumelinden gelüb Arnavud Hasan dimekle meşhurdur, bölükte dir.

(Mukata'â-i Evvel şüd be-cayeş Ali Çelebi mukata'â-i Haremeyni's-şerîfeyn)

4) **Mustafa Çelebi Duhanî-zade**
mukabeleî

Ahkâm kitabetinden **Hisar tezkirecisi** olub **mukabeleci** olmuştur, bölükte dir.

5) **Musa Çelebi**
tezkireî-i ahkâm

Nevrokop vilâyetindedir, Evliya Mehmed Çelebi şakirdlerindedir, eski kimesnedir, fenni tezkirecilikdir, tezkirede ehl-i kalemdir.

6) **Hasan Çelebi**
tezkireî-i kılâ'ı vilâyet-i Rumeli

Hafız Hasan dimekle meşhurdu, Hafız Mustafa Çelebi şakirdi olduğu için şimdiki Kapudan Ali Paşa Hazretlerine tâbidir, ehl-i kalemdir.

7) **Kaya Çelebi**
mevkufâtî

Şerife-zade Efendi merhum şakirdlerindedir, bir gözüne ak düşmüştür, birisinde de za'af vardır.

8) **Mehmed Zerd**
mevcudâtî

Hayreddin Beğ şakirdlerindedir, mukademâ mavkufâtçı olup sonra yerin kendü ihtiyarı ile bostan kitabetinden gelen Abdulkerim, kendüye terakki olmak ümidi ile virüb sonra mevcudâtçı olup Sarı Memi dimekle meşhurdu, eski kimesnedir, mevcudâtçı hazineyi kitabet ider.

9) **Mahmud**
teşrifâtî

Teşrifâtçı gelen pîşkeşi ve virilgelen âdetleri yazub mezkûr Mahmud Hafız şakirdi dimekle meşhurdu, ehl-i kalemdir, mehterbaşı oğludur.

10) **Receb**
varidâtî

Hizmeti Nevruz muhasebesin çıkarmaktır.

11) **Mustafa**
teslimâtî

Hazineden her kime akçe teslim olunsa rûz-nâmeden bir suretin alub yazar. Hafız şakirdlerindedir. Şeyhzade dimekle meşhurdu, hazineden satılan esbâhı yazmak için Ayasofya mütevellisi Abdi Çelebi'ye kâtib ta'yin olmuştur.

B/1

KÂTİBÂN-I VİLÂYET-İ ANADOLU TÂBİ-İ ABDULGAFUR ÇELEBİ
EFENDİ VE AHMED ÇELEBİ EFENDİ DEFTERDARÂN

Anadolu yazıcılarının cümlesi ber-veç-i iştirâk iki defterdâra hizmet iderler.

1) Mehmed Çelebi İlyas-zade
muhasebeî-i Anadolu

Mezkûrın hizmeti vilâyet-i Rumelinde ve Anadolu'da olan cihetlerin tezkirelerin yazub ve Anadolu'da olan evkafın muhasebelerin görüb ve Anadolu'da olan kılâ'n dahi hisar tezkireciliği hizmetin idüb şakirdlikden gelmiştir, ehl-i kalemdir. Topkapusu kurbında padişaha lâyük a'lâ bağçesi vardır. Bakır Küresi dahi mezkûrın kalemindedir.

2) Mehmed Çelebi
mukata'âi-i Bursa

Köse Mehmed Çelebi ve Kül-kedisi dimekle meşhurdur, gayet eski ve ehl-i kalemdir, pîrdir.

3) Ali Çelebi
mukata'âi-i Teke ve Alâiye
ve Haremeyni'ş-şerifeyn ve
gayruhu

Mezkûr Sirozludur ve eski ehl-i kalemdir.

4) Ahmed Çelebi
tezkireî-i ahkâm

Balathlı Mustafa Çelebi şakirdlerindendir, eski ve ehl-i kalemdir, kaza-i nâgihânîye uğrayub

Divan'da te'dib olunmuşdur. Selisî Ahmed Çelebi demekle meşhurdur, merhum Şâ'ir Zâtî tevabî'indedir, hâliyâ Şâ'ir Bâki Çelebi ile müttehidlerdir.

5) **Kürd Çelebi**
mukata'â-i hashâ

Mukata'â-i me'âdin şüd be-cayeş Seyfi Çelebi varidâtî.

6) **Mustafa**
mukata'âi

Mezkûr Şerîfe-zade Efendi merhum şakirdlerinden olub başdefterdâr kaleminde varidâtçı iken köprü kâtibi olub mukata'acı olmuştur. Cevri-zade zamanından beri defterdarlara hizmet idgelmiş ehl-i kalem cümleden ziyade hizmeti sebkât eylemiş bendeleridir, babası bilfiil mevkufâtçdır.

Vilâyet-i Rum ve Erzurum ve Karaman ve Saruhan ve Trabzon ve Rodos ve İstanköy ve Kefe mezkûrun kaleminde dir.

7) **Ali**
mevkufâtî

Şakird iken ışık olub sonra Şakirdlikden Bağdad mukata'acısı olub ma'zul olub hâliyâ mevkûfatçdır, bölüktedir. Işık Ali demekle meşhurdur. Divan'da vâki' olan mücrimleri mezkûr kitâbet ider, vezir-i a'zam hazretlerine mensub geçinir.

8) **Kadri**

Tezkirei-i ahkâm-ı hashâ-i hazret-i padişah-ı âlempenah der vilâyet-i Anadolu.

Mezkûr Kütahya'da iken **haslar tezkirecisi** olub **öteden bile gelüb** hâliyâ girü ol hizmetdedir, bölükdedir.

9) **Vefa**
varidâtî-i Anadolu
tâbi'i şikk-ı evvel

Mezkûr mukaddemâ taşrada kitâbet idüb sonra Nahcivan seferinde mukata'acı Hüseyin Çelebi'ye şakird olub Ali Paşa merhuma ta'lik kitablar yazıvirmekle varidâtçı olub sonra Göle seferine gidüb kendü halinde ehl-i ma'rifetdir.

19) **Mustafa**
varidâtî-i Anadolu
tâbi'i şikk-ı sâni

Mezkûr Çadırcı-zade dimekle meşhurdır, bilfiil vilâyet-i Budin'e 'ulûfe tevziine gönderilmişdir.

Mustafa el-mezkûr mütevellî şud be-cayeş Seyfi Çelebi kâtib-i sâbık-ı şahinciyân.

Seyfi elmezbûr **mukata'aî-i Haremeyi's-şerifeyn** şud be-cayeş Kadri Çelebi tezkireî-i ahkâm-ı hashâ-i padişah-ı 'âlempenah mezkûrın tezkireciliği Anadolu tezkirecisi Ahmed Çelebi kalemine ilhak olundu.

C/1

KÂTİBÂN-I ŞİKK-I SÂNİ
DER VİLÂYET-İ RUMELİ TÂBİ'İ DERVİŞ ÇELEBİ
EFENDİ DEFTERDÂR

1) Zahid Çelebi
mukata'aî

Evliya Mehmed Çelebi şakirdlerindendir, ehl-i kalemdir, kasaba-i Rusçuk'dandır.

2) Mehmed Çelebi
mukata'aî-i vilâyet-i Mora

Mezkûr sâbıka şehzade hazretleri defterdarı olan Hüsam Beğın oğludur, cebeciler kitabetine gelmiştir, bölükdedir.

3) Sa'di Çelebi
mukata'aî

4) Üveys Beğ
tezkireî-i kılâ'

İbrahim Paşa merhum kullarındandır, defterdar İbrahim Çelebi'nin güveygüsüdür.

5) Pîri
tezkireî-i ahkâm

Evliya Mehmed Çelebi şakirdlerindendir, kendü halindedir. Köse Pîri dimekle meşhurdur.

6) Hasan
mevkufâti

Mezkûr mukaddemâ defterdar Mahmud Çelebi'nin hizmetinde olup İskender Çelebi zamanında Şerife-zade Efendi merhum ile ikisine bir günde şakird 'ulûfesi olup köpri kitabetinden mukata'acı olan Mustafa'nın babasıdır, şimdi Divan-ı 'Âlî'de mezkûrdan eski kimesne yoktur,

ehl-i kalemdir, lâkin fârigü'l-bâl olub kendü haline olmağın kalmışdır ve pîrdir.

7) **Kara Ahmed**
varidâtî

Hizmeti kendü defterdar kaleminin muhasebesin çıkarmaktır, şakirdlikden gelmişdir, ehl-i kalemdir.

CEM'AN

KÂTİBÂN-I HIZÂNE-İ 'ÂMİRE — 30 nefer

	Nefer
1) Rûznâmecî	2
2) Muhasebecî	2
3) Mukabelecî	1
4) Mukata'acı	9
5) Tezkireî-i ahkâm	4
6) » kılâ'	2
7) Mevkufâtçı	3
8) Teşrifâtçı	1
9) Mevcudâtçı	1
10) Varidâtçı	4
11) Teslîmâtçı	1

DER BEYÂN-I TEVZÎÂT-I FODULAI HASSA

der-furun-ı sekbânân ya'ni hasse sekbânlar firununda kimselere ta'yin olunub her gün virilegelen fodulanın tafsilâtı beyânı budur ki zikrolunur. (Vrk. 282a)

Fî yevm çift

1) Hazret-i aga-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı 'Âli	10
2) Sekbân-başına	35
3) Yeniçeriler kâtibine	10
4) » kethüdasına	12
5) Fodula kâtibine	15
6) Fırın hademesine	12
7) Fırında hizmet eden bölükbaşına	6
8) Sekbanlar kethudasına	14
9) Sekbanların bölükbaşlarına 14 nefer	55
10) Sekbanlar bölüğüne	117
11) Atlı sekbanlar 45 neferen 44 neferine 3 er çift	132
12) Atlı zagarcılar 34 nefer	102
13) Baş sekbana	5
14) Zagarcı başı	15
15) Zagarcılar kethudası	6
16) Yedi nefer bölük başları	7
17) Bölük kâtibinin	2
18) Bölüğün	70
19) Sansuncu başına	20
20) ve kethudasına	4
21) Sekiz nefer bölük başlarının	8
22) Bölüğün	46
23) Turnacı başı	9
24) » kethudası	3
25) İki bölük başlarının	2
26) Ve bölüğün	15
27) 67. cema'atten olan hasekinin	8
28) Kethudasının	2
29) Bölükbaşının	1

30) Bölüğün	17
31) 66. cema'atten hasekinin	8
32) Kethudası	2
33) 2 Bölükbaşlarının	2
34) Bölüğün	12
35) 49. cema'atten olan hasekinin	9
36) Bölüğün	6
37) Keçeciler cema'atı 10 bölüktür, Subaşlarının birer buçuk çift fodulaları vardır ve 2 bölüğe altışar buçuk çift virilür ve 8 bölüğe her ayda 50 çift fodule virilür.	
38) Sayyadlar fodulaları 120 çift fodule olur, mezbûr fodulelerin ba'zı mezkûrlardandır, zikrolunur :	
a) Yeniçeriler kâtibine	2
b) İstanbul ağasına	4
c) Anadolu »	2
d) Rumeli »	2
e) Acemi oğlanları kâtibine	4
f) İmam hocaya	4
g) Kethuda yerine	2
h) Muhzıra	2
i) Başçavuşa	2
j) Baş şakirde	2
k) Fırın kâtibine	4
l) Cerraha	3
m) Sekbanlar kâtibine	1
n) Zenbüreği başına	2
o) Ve bir deveci bölüğüne	2
p) Ve bâkisi sayyadlarına virilür	—